

POLSKIE PAŃSTWO PODZIEMNE NA POMORZU 1939–1945

Materiały ilustracyjne ze zbiorów: Archiwum IPN w Gdańsku (AIPN), Archiwum Muzeum Stutthof (AMS), Archiwum Państwowego w Bydgoszczy (APB), Archiwum Państwowego w Gdańsku (APG), domeny publicznej, Fundacji General Elżbiety Zawackiej, Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC) i zbiorów Piotra Pliszki.

Wystawa przygotowana

**przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej
IPN w Gdańsku**

Autorzy: Aleksandra Szwarc, Artur Chomicz

Recenzja merytoryczna: prof. dr hab. Bogdan Chrzanowski

Recenzja graficzna: Łukasz Pogoda

Korekta językowa: Anna Świtalska-Jopek

Projekt graficzny: Karolina Masłowska

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Oddział w Gdańsku

POMORZE W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Obchody Święta Morza w Gdyni, lata 30. XX w. W defiladzie brali udział m.in. przedstawiciele polskiej marynarki handlowej (NAC).

Na mocy traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r., kończącego I wojnę światową, odrodzona po latach zaborów Rzeczpospolita otrzymała Pomorze wraz z 147 km wybrzeża. Poza granicami Polski pozostał jednak Gdańsk, który ustanowiono Wolnym Miastem pod kuratelą Ligi Narodów, co w przyszłości stało się przyczyną konfliktów między jego polskimi i niemieckimi mieszkańcami. Mimo braku bezpośredniej łączności politycznej i gospodarczej z miastem nad Motławą dwudziestolecie międzywojenne to okres intensywnego rozwoju Pomorza i jego integracji z pozostałymi częściami Polski. Teren ten pozostawał także bardzo ważny dla propagandy państwowej II RP. Budowa portu i powstanie Gdyni miało zachęcać Polaków do osiedlania się tutaj i dawać świadectwo dynamicznego rozwoju Pomorza.

Zaślubiny Polski z morzem.
Puck, 10 lutego 1920 r. (NAC).

Port w Gdyni został zbudowany od podstaw na terenie wskazanym przez inż. Tadeusza Wendę. Był to nie tylko port wojenny, ale również handlowy oraz miejsce cumowania polskich jednostek pasażerskich, w tym dwóch najbardziej znanych transatlantyków „Batory” i „Piłsudski” (NAC).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

NIEMCY WOBEC POLSKIEGO POMORZA

**Istnienie Polski jest nie do zniesienia,
podważa warunki bytu Niemiec.
Musi ona zniknąć i zniknie.**

gen. Hans von Seeckt, szef niemieckiego Sztabu Generalnego w 1922 r.

Niemcy nigdy nie pogodzili się z utratą Pomorza i swojej dominującej pozycji sprzed I wojny światowej. Wśród zamieszkującej te tereny ludności niemieckiej przeważały tendencje nacjonalistyczne i antypolskie, wzmacniane kontaktami politycznymi, gospodarczymi i kulturowymi z Republiką Weimarską, a następnie z III Rzeszą. Przez cały okres międzywojenny władze niemieckie uznawały Rzeczpospolitą za państwo sezonowe, dążąc do odrzucenia postanowień traktatu wersalskiego, zmiany przebiegu granicy polsko-niemieckiej i włączenia Wolnego Miasta Gdańska do Niemiec.

Niemiecka mapa propagandowa „korytarza polskiego” (domena publiczna).

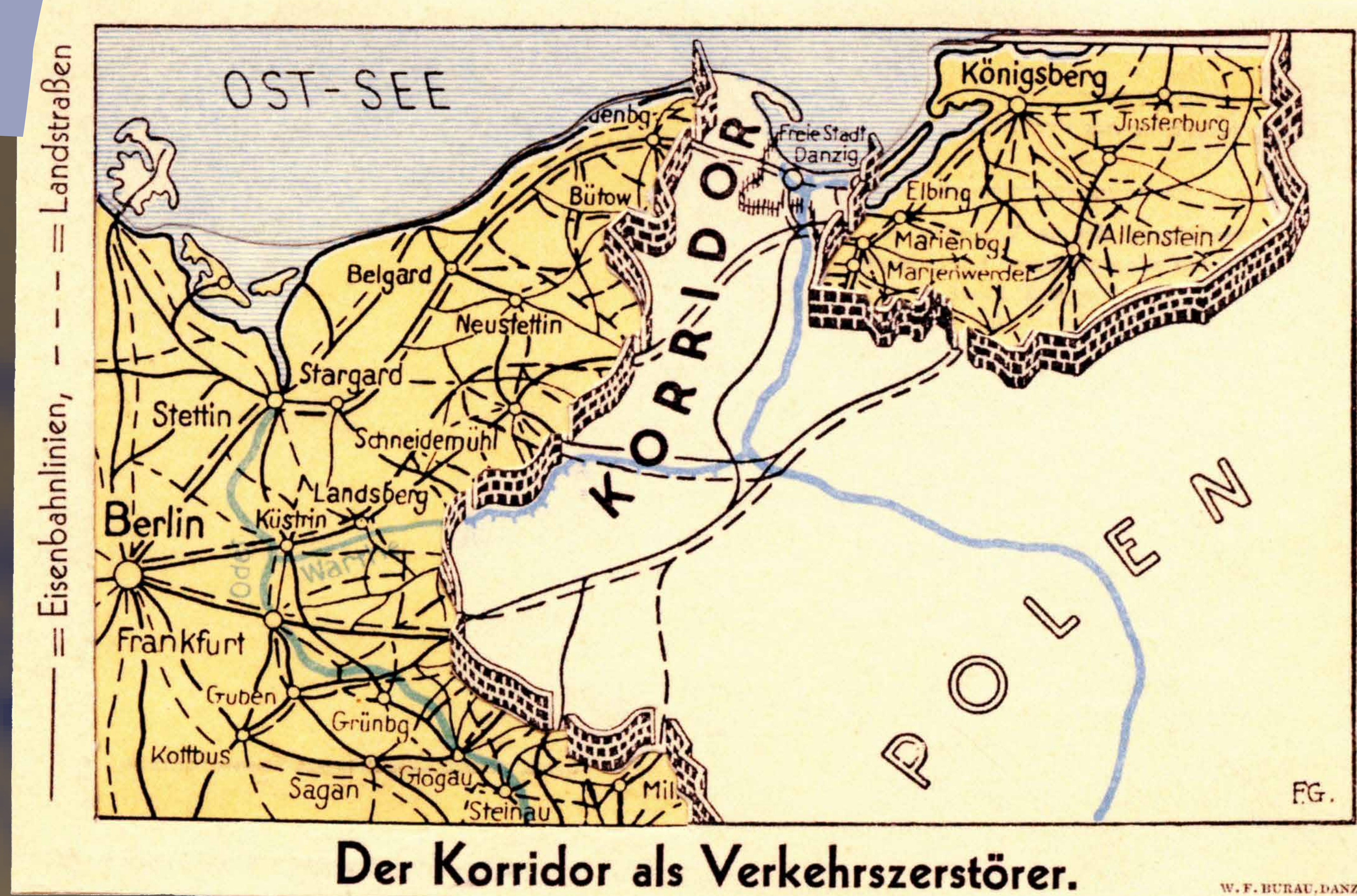
„My jesteśmy przez Führera wysłani do tego kraju jako powiernicy sprawy niemieckiej z jasnym celem – kraj ponownie uczynić niemieckim. Będzie przeto pełnym chwały zadaniem wszystko uczynić, aby już wkrótce wszystkie polskie objawy, całkowicie obojętne jakiego rodzaju, usunąć. [...] Kto należy do narodu polskiego, musi ten kraj opuścić” (Albert Forster, gauleiter Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, podczas przemówienia w Bydgoszczy 27 września 1939 r.) (APB).

Okładka niemieckiej książki propagandowej *Polen - państwo bandyta* z 1939 r. (AIPN).

Były już trzy rozbiory Polski; zobaczcie czwarty!

gen. Karl Bodenschatz 6 maja 1939 r.

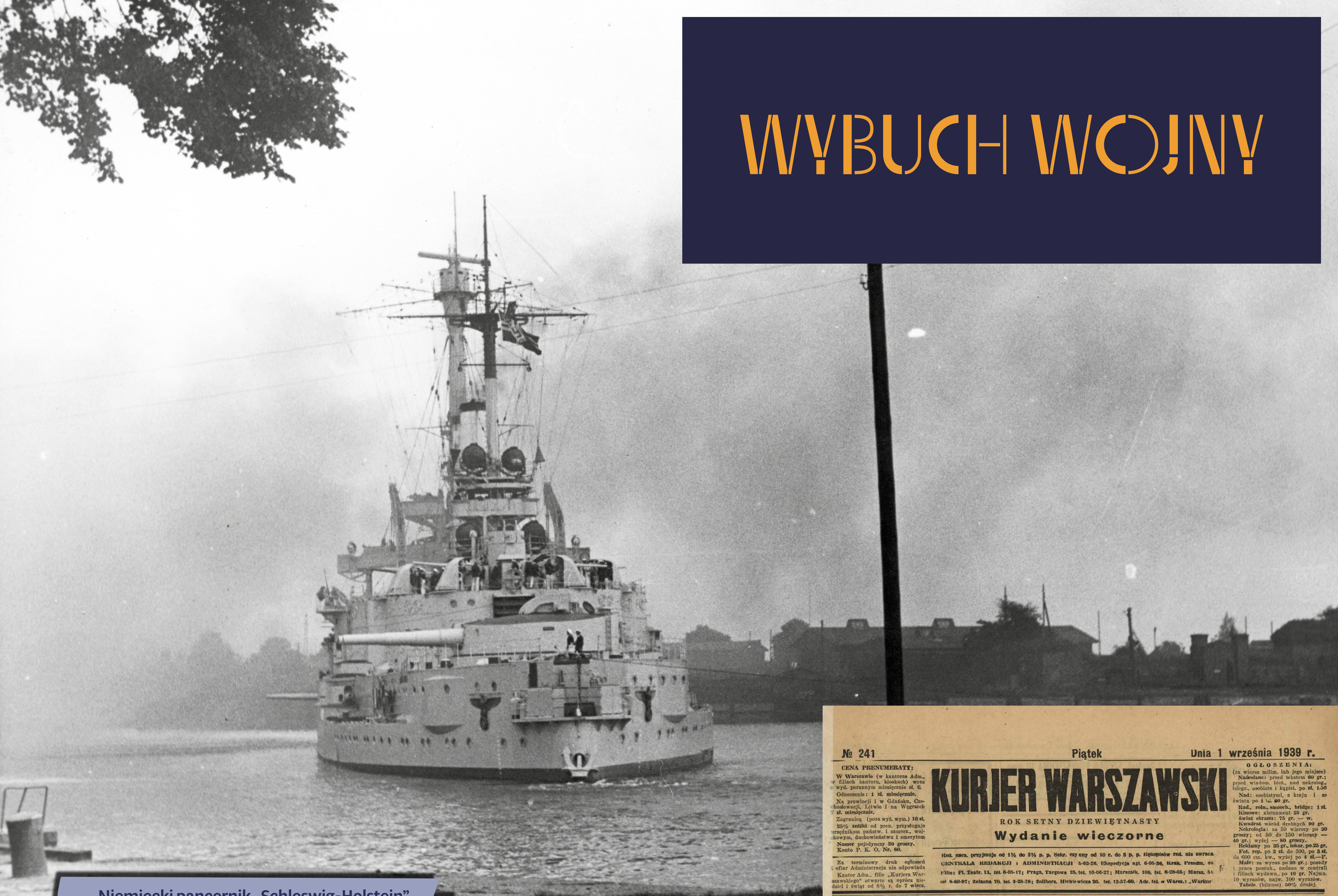

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

WYBUCH WOJNY

Niemiecki pancernik „Schleswig-Holstein” atakujący polską składnicę na Westerplatte, 1 września 1939 r. (AIPN).

25 sierpnia 1939 r. do gdańskiego portu pod pretekstem kurtuazyjnej wizyty wpłynął niemiecki pancernik „Schleswig-Holstein”. Entuzjastycznie przywitany przez niemieckich mieszkańców Gdańska, zacumował naprzeciw polskiej Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte. Nic nie zdradzało prawdziwego celu wizyty jednostki.

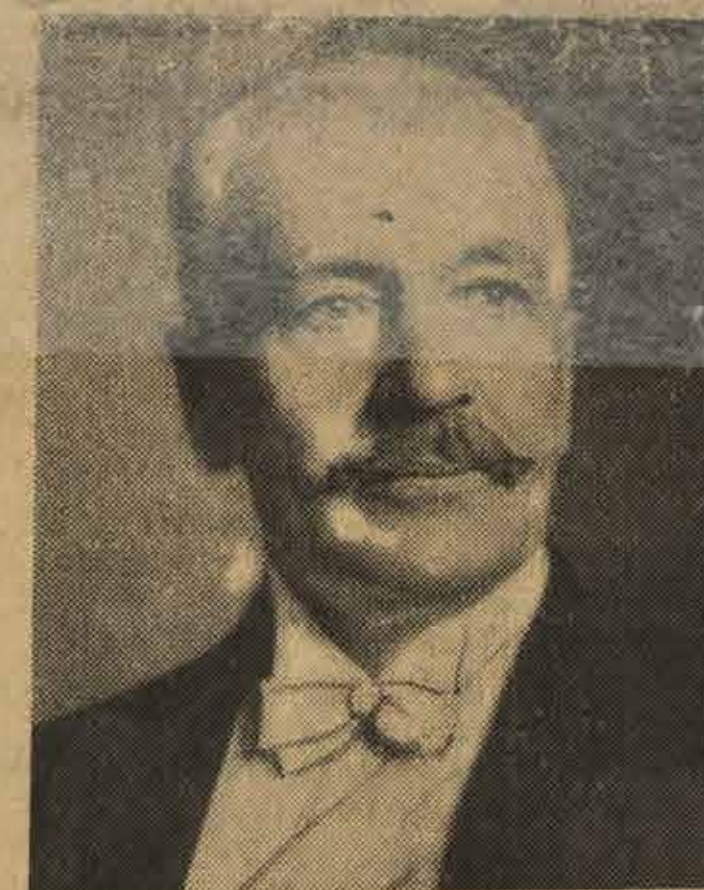
1 września 1939 r. o godzinie 4.47 z pancernika padły strzały w kierunku polskiej załogi Westerplatte. Stały się one symbolem niemieckiego ataku na Polskę oraz początkiem II wojny światowej. Zgodnie z niemieckim planem „Fall Weiss” niemieckie wojska, nie wypowiadając Polsce wojny, na całej długości granicy polsko-niemieckiej wkroczyły na polskie terytorium. W swojej odezwie do narodu prezydent Polski Ignacy Mościcki wezwał rodaków do obrony wolności i niepodległości kraju. Na Pomorzu Niemcy rozpoczęli masowe represje wymierzone w polskich mieszkańców regionu.

Niemcy podstępnie zaatakowali Polskę

Odezwa P. Prezydenta Rzeczypospolitej:

Obywatele Rzeczypospolitej!

Prezydent R. P. Ignacy Mościcki

Nocy dzisiejszej odwieczny wróg nasz i nieprzyjaciel dzisiejszy wroble „Polską” zstąpił, co stwierdzam wolno Boga i historii. W tej chwili dzielonej zwracam się do wszystkich obywateli państwa w głębokim przekonaniu, że cały naród w obronie swojej Wolności, Niepodległości i honoru skupi się dookoła Wodza Naczelny i szef szeryfów, oraz da godną odpowiedź napastnikowi, jak to się już nieraz działo w historii starych państw polsko-niemieckich.

Cały Naród Polski, pobłogosławiony przez Boga, w walce o swoją świętą i słuszną sprawę, zjednoczy z armią polską i samą przy czynieniu do boju i pełnego zwycięstwa.

(-) Ignacy Mościcki
Prezydent Rzeczypospolitej
Warszawa, dn. 1 września 1939 r.

Wódz Naczelny marszałek Śmigły-Rydz

Niemcy zaatakowali wojska polskie

Próba nalotów na miasta polskie

Polska Agencja Telegraficzna donosi: O ściecie dnia 1 września 1939 r. słyż zbrojne Rzeczy niemieckiej rozpoczęły działania wojenne przeciw Polsce. Wstąpiła przekroczenie granicy polskiej ze strony Prus Wschodnich, jak i Rzeczy Niemieckiej. Wojska niemieckie zaatakowały garnizon polski na Westerplatte, który odparł atak. Niemieckie lotnictwo dokonało szeregu nalotów na Kraków, miasta Śląskie, Częstochowę, Tarnobrzeg, Puck i Gdynię, przy czym przeprowadzono szereg bombardowań.

Podstępna napaść nastąpiła w kilka godzin potem, gdy ambasador polski w Berlinie zawiadomił rząd Rzeczypospolitej o licznym stanowisku rządu polskiego do wszelkich roszczeń brytyjskiego, mających na celu strażenie pokoju. Bezprzykładna w swej brutalności forma agresji spotka się ze zdecydowaną wolą całego narodu polskiego, który będzie bronił swej wolności, praw i honoru aż do końca.

Odezwa dowódcy Lądowej Obrony Wybrzeża płk. Stanisława Dąbka (AIPN).

DO BRACI POLAKÓW!

Gdyni bronić będziemy do ostatniego tchu. Oddziały nasze walczą bohatersko na przedpolach Gdyni z wolą zwycięstwa.

W bojach tych pisze się nowa historia Gdyni, bohaterskiego ataku i obrony.

Obywatele! W tych dniach zmagania o wielkość Polski i polski dostęp do morza – zachowajcie spokój i czynnie współdziałajcie z wojskiem.

Gdyni bronić będziemy aż do ostatecznego zwycięstwa, – do ostatniego żołnierza.

Wzywam wszystkich Polaków, aby razem z Armią stawili czoła wrogowi, gdy zajdzie tego potrzeba.

Twierdzą musi nam być każdy próg!

Na każdym z Was ciąży obowiązek bronięcia swego miasta, które powstało wysiłkiem nas wszystkich.

(-) Pułk. DĄBEK

Stanowisko niemieckie w pasie nadmorskim w pobliżu granicy WMG z Polską. Gdynię od południa atakował 1 pułk niemieckiej Landespolizei. Poruszały się wzdłuż szosy i linii kolejowej w stronę Kolibek, Redłowa i Wielkiego Kacka (AIPN).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

REPRESJE

Członkowie Selbstschutzu prowadzący polskich nauczycieli na egzekucję w „Dolinie Śmierci” w bydgoskiej dzielnicy Fordon (AIPN).

W pierwszej dekadzie września 1939 r. ziemie pomorskie zostały zajęte przez Wehrmacht. Cel III Rzeszy stanowiła germanizacja północnych i zachodnich ziem państwa polskiego oraz ich integracja gospodarcza z państwem niemieckim. Dekretem z 8 października 1939 r. Adolf Hitler wcielił Pomorze do III Rzeszy.

Do osiągnięcia swoich celów Niemcy dążyli poprzez fizyczne unicestwienie ludności polskiej i żydowskiej. Polaków wysiedlano, a ich majątek zajmowała sprowadzana ludność niemiecka. Wprowadzono niemiecką listę narodowościową celem germanizacji części ludności polskiej. Na całym Pomorzu zaplanowano też działania skierowane przeciwko przedstawicielom polskiej warstwy przywódczej oraz inteligencji (Operacja Tannenberg i Intelligenzaktion).

Metody walki okupanta z ruchem oporu na Pomorzu: krwawy terror, siatka konfidentów (donosiciel, mąż zaufania), masowe egzekucje w lasach (Piaśnica, Szpęgawsk, Barbarka), zwirowniach i piaskowniach, doraźne i planowane akcje przeciw polskiemu podziemiu, rozlokowanie w poszczególnych miejscowościach w rejonach leśnych silnych oddziałów wojskowych.

Istotną rolę w masowych zbrodniach dokonanych na Pomorzu odegrała organizacja paramilitarna Selbstschutz.

Przed egzekucją. Oficerowie SS (jeden z nich to SS-Sturmbannführer Ernest Tiedemann) odczytują wyrok śmierci grupie Polaków. Szubin, 21 października 1939 r. (AIPN).

STUTTHOF

Już w pierwszych godzinach wojny w położonej 36 km od Gdańska miejscowości Sztutowo Niemcy utworzyli obóz dla Polaków internowanych w Wolnym Mieście Gdańsku. Pierwszy transport więźniów przybył do obozu 2 września 1939 r. Znaleźli się w nim przedstawiciele duchowieństwa, nauczyciele, członkowie Związku Zachodniego, Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz polskich stronnictw i partii politycznych, urzędnicy, a także działacze polonijni z terenu Wolnego Miasta Gdańska i Pomorza Gdańskiego (łącznie około 150 osób). Większość z nich zginęła podczas dwóch masowych egzekucji 11 stycznia i 22 marca 1940 r.

Liczbę więźniów obozu Stutthof szacuje się na 110–127 tys., w tym 49 tys. kobiet i dzieci. Więźniowie pochodzili z 28 krajów. Liczbę ofiar ocenia się na około 65 tys. Obóz funkcjonował od 2 września 1939 r. do 9 maja 1945 r., od 7 stycznia 1942 r. jako obóz koncentracyjny.

Pierwszy transport więźniów do obozu Stutthof, 2 września 1939 r. (fot. AMS).

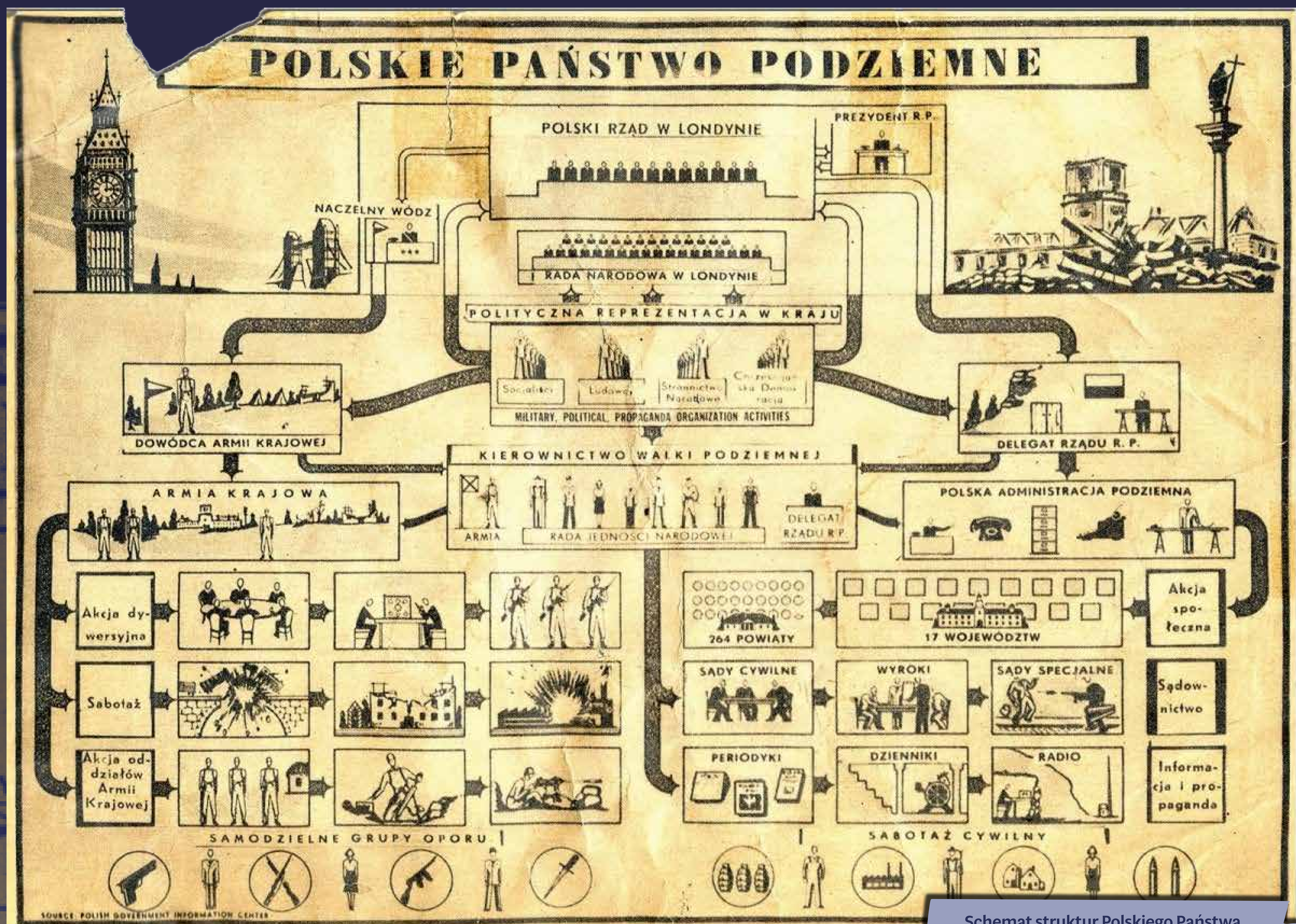

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

POCZĄTKI POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO NA POMORZU

Schemat struktur Polskiego Państwa Podziemnego w szczytowym okresie rozwoju (1943-1944) (AIPN).

Na Pomorzu w pierwszych tygodniach wojny nie podjęto działań konspiracyjnych. Było to spowodowane zerwaniem łączności z Warszawą, masowymi represjami ze strony Niemców, a także szokiem wywołanym klęską wrześniową. Rozwój struktur konspiracyjnych nastąpił w październiku 1939 r. wraz z przyjazdem na Pomorze organizatorów z Warszawy i stanowił on wynik wielu odgórnych i oddolnych inicjatyw. W obliczu przegranej wojny i dwóch okupacji w całej Polsce zaczęły powstawać organizacje konspiracyjne. Najważniejszą z nich była podporządkowana Rządowi RP na uchodźstwie Służba Zwycięstwu Polski, powołana 27 września 1939 r. w oblężonej przez Niemców Warszawie.

Gen. Michał Tokarzewski-Karaszewicz, twórca Służby Zwycięstwu Polski (AIPN).

Tablica w Grudziądzu upamiętniająca twórców Roty – jednej z pierwszych organizacji konspiracyjnych na Pomorzu (domena publiczna).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

LOKALNE ORGANIZACJE KONSPIRACYJNE NA POMORZU

Bunkier nr 6 w Dąbrowie – szkolenie bojowe drużyn harcerskich podczas II wojny światowej (FGEZ).

W latach 1939–1945 na Pomorzu działały organizacje konspiracyjne o charakterze pomocowym i dywersyjno-bojowym.

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI KONSPIRACYJNYCH NA POMORZU W LATACH 1939–1945

I OKRES

jesień 1939–wiosna 1942

rozwój organizacji konspiracyjnych; znikome działania partyzanckie
Do walki z ruchem oporu angażowane są niemieckie służby.

II OKRES

lato 1942–czerwiec 1943

powstanie oddziałów partyzanckich, akcje sabotażowe i odwetowo-rekwizycyjne
Do walki z ruchem oporu Niemcy wykorzystują żandarmerię, policję porządkową i policję pomocniczą.

III OKRES

sierpień 1943–do końca wojny

silny ruch oporu i działalność partyzancka na Pomorzu Gdańskim
W walce z ruchem oporu uczestniczą jednostki SS, jednostki pościgowe (Jagdkommando) i żandarmeria.

REGIONALNE GRUPY KONSPIRACYJNE:

GRUNWALD

grupa dywersyjno-sabotażowa: drobne akcje sabotażowe (m.in. wykolejenie pociągu), udzielanie pomocy jeńcom wojennym (dostarczanie żywności, pomoc w ucieczce z niewoli).

ORGANIZACJA WOJSKOWA MŁODZIEŻY KASZUBSKIEJ

powstała w końcu 1939 r. Na jej czele stał Brunon Richert – działacz Harcerstwa oraz sekcji młodych Stronnictwa Narodowego. Zajmowała się działalnością polityczną.

ROTA

powstała w styczniu 1940 r. z inicjatywy studenta Tadeusza Kaubego. Cel: walka z Niemcami w każdy możliwy sposób, osłabienie okupanta i tworzenie podstaw do odzyskania niepodległości.

POLSKA ŻYJE

powstała w październiku 1939 r. w Wejherowie z inicjatywy ks. Edmunda Roszczynialskiego. Początkowo funkcjonowała pod nazwami: Caritas, Pomoc Polakom, Zrzeszenie Polaków. Zakres działalności: udzielanie pomocy materialnej wdowom i sierotom, opieka nad Polakami ściganymi przez okupanta, organizowanie fałszywych dokumentów i przejściowych schronień, ostrzeganie osób zagrożonych aresztowaniem lub wysiedleniem, zbieranie danych na temat zbrodni hitlerowskich dokonywanych na ludności polskiej, przeciwdziałanie niemieckiej polityce narodowościowej

Stanisław Lesikowski „Las”, członek Polskiej Armii Powstania, dowódca Obwodu ZWZ-AK Kościerzyna, więzień KL Stutthof (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego).

Po różnych przemianach, jakie przechodził ruch oporu na Pomorzu, do najważniejszych organizacji na tym terenie należały:

- ◆ Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Kaszubski” („Gryf Pomorski”),
- ◆ Tajny Hufiec Harcerzy,
- ◆ Polska Armia Powstania,
- ◆ Związek Walki Zbrojnej – 14 lutego 1942 r. przekształcony w Armię Krajową jako organ zbrojny Polskiego Państwa Podziemnego.

Organizacje ogólnopolskie posiadające swoje agendy na Pomorzu:

- ◆ Komenda Obrońców Polski,
- ◆ Organizacja Wojskowa Związek Jaszczurczy,
- ◆ Narodowe Siły Zbrojne,
- ◆ „Miecz i Pług” (Zjednoczone Organizacje Ruchu „Miecz i Pług”),
- ◆ Polska Organizacja Zbrojna.

Roman Dalkowski – członek organizacji „Grunwald” (AMS o/Sopot).

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

OKRĘG SZP-ZWZ-AK POMORZE

Dwukrotne kontakty z Toruniem w końcu grudnia 1939 r. wskazują na silny nastrój ludności i samorzutne organizowanie się do walki z okupantem. Na Pomorzu i w Toruniu istnieje organizacja niepodległościowa, czekająca na rozkazy od nas, mająca liczne kontakty z Poznaniem, Bydgoszczą i Grudziądem.

Meldunek płk. Stefana Roweckiego „Grotą” do Naczelnego Wodza

W środku komendant Podokręgu Morskiego Józef Olszewski (AMS o/Sopot).

Z lewej A. Felgel, organizator ZWZ-AK w Gdyni. Zdjęcie z okresu międzywojennego (AMS o/Sopot)

Początki powstania okręgu sięgają listopada 1939 r., kiedy to płk Tadeusz Majewski powołał komendy okręgu. W grudniu, przy wykorzystaniu struktur Grunwaldu, Szarych Szeregów i Organizacji Orła Białego, nawiązano łączność kurierską z Warszawą. W styczniu 1940 r. do Torunia przybył kpt. Józef Chyliński, który przystąpił do tworzenia Komendy Okręgu Pomorze ZWZ. Dzięki pomocy Wacława Ciesielskiego powstał załączek terenowej organizacji ZWZ.

Komenda Okręgu Pomorze rozpoczęła swoją działalność 16 kwietnia 1940 r., kiedy do Torunia przybył mjr Józef Ratajczak. Równocześnie przystąpiono do tworzenia struktur terenowych i zapewnienia legalizacji kadry dowódczej. Okręg Pomorze SZP-ZWZ-AK funkcjonował pod kryptonimami „Borówki”, „Pomnik”, „Tartak”, „Reich”, „Saki” i „Luneta”. Razem z Okręgiem Poznań tworzył Obszar Zachodni. Jego dalszy rozwój nastąpił w latach 1942–1943.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

KOMENDANCI OKRĘGU POMORZE ZWZ-AK

MJR JÓZEF RATAJCZAK

(ur. 24 lutego 1897 r. w Poznaniu, zm. 27/28 maja 1942 r. w Lesie Sękocińskim) – żołnierz armii niemieckiej, armii wielkopolskiej, major WP; p.o. komendant Okręgu Pomorze ZWZ od 20 października 1939 r. do 24 listopada 1940 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari za wyjątkowe męstwo w walkach z bolszewikami; harcmistrz.

PPŁK JÓZEF CHYLIŃSKI „KAMIEŃ”

(ur. 20 października 1904 r. w Jabłonowie Pomorskim, zm. 9 czerwca 1985 r. w Toronto) – podpułkownik piechoty WP. Członek ruchu oporu podczas II wojny światowej, od połowy 1940 r. p.o. szef Sztabu Okręgu, później szef Sztabu Okręgu Pomorze SZP-ZWZ-AK. Pełniący obowiązki komendanta Okręgu od listopada 1940 r. do grudnia 1941 r. oraz od maja do października 1943 r.

PŁK RUDOLF OSTRIHANSKY „AURELIUSZ”

(ur. 25 lipca 1895 r. w Kopkach, zm. 5 października 1963 r. we Wrocławiu) – pułkownik artylerii WP. W trakcie kampanii polskiej 1939 r. dowódca 28. pułku artylerii lekkiej (stacjonującego w Zajezierzu k. Dębina), a następnie artylerii dywizyjnej 28. Dywizji Piechoty. Po kapitulacji Modlina w konspiracji. Od marca 1940 r. komendant Okręgu Poznań ZWZ, a po dekonspiracji (od września 1941 r.) komendant Okręgu Pomorze ZWZ-AK od listopada 1941 r. do 13 maja 1943 r., kiedy to został aresztowany. Od lata 1944 r. więzień KL Stutthof, z którego zbiegł w czasie jego ewakuacji. W okresie powojennym prowadził gospodarstwo rolne pod Radomiem. Zmarł na zawał serca.

PŁK JAN PAŁUBICKI „GRAD”, „GROM”, „JANUSZ”, „OTTOKAR”, „PIORUN”, nazwiska konspiracyjne: Hans Gürke, Jerzy Grafowski, Skulimowski, Jan Borowy (ur. 2 kwietnia 1897 r. w Kloni, zm. 6 października 1982 r. w Poznaniu) – podpułkownik służby stałej artylerii, komendant Okręgu Pomorze AK w latach 1942–1945. Dowódca obrony Włodawy przed Wehrmachem i uczestnik walk z Armią Czerwoną pod Chełmem. Ciężko ranny 23 września 1939 r. w walkach w rejonie Hrubieszowa, dostał się do niewoli. Przebywał w szpitalu w Kielcach oraz oflagach IV C Colditz i III A Prenzlau. We wrześniu 1940 r. zwolniony jako inwalida wojenny. Od 1941 r. członek ZWZ. Od końca 1941 r. komendant Podokręgu Środkowego Okręgu Pomorze. Komendant Okręgu Pomorze AK od października 1943 r. do lipca 1944 r. W marcu 1944 r., zagrożony aresztowaniem, ukrywał się w lasach w okolicach Wieńca-Zdroju pod Włocławkiem, następnie w Toruniu, m.in. u rodziny Jasielskich, i w Borach Tucholskich, gdzie dołączył do oddziału partyzanckiego „Jedliny-102”. W lipcu 1944 r. odwołany z funkcji komendanta okręgu z powodu złego stanu zdrowia.

FRANCISZEK TROJANOWSKI „TROJAŃCZYK”, „FALA”, „TORUŃCZYK”, „STANISŁAW” (ur. 4 października 1899 r. w Warszawie, zm. 27 marca 1957 r. w Lublinie) – harcerz, w 1918 r. uczestnik obrony Lwowa. W 1939 r. dowódca Batalionu Obrony Narodowej „Kościan”, w czasie kampanii wrześniowej przydzielonego jako wzmocnienie Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. Uczestnik obrony Warszawy. Po kapitulacji uniknął niewoli. Do konspiracji włączył się w Lublinie. Komendant Okręgu Pomorze AK od lipca 1944 r. do stycznia 1945 r. Odtworzył łączność między okręgiem a Komendą Główną i Komendą Obszaru. Od czerwca 1945 r. komendant Delegatury Sił Zbrojnych, a później prezes Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w Okręgu Olsztyn. Po zakończeniu działalności podziemnej wyjechał do Lublina. Więziony i inwigilowany przez organa bezpieczeństwa publicznego.

płk Jan Pałubicki „Piorun”, „Janusz” (AMS).

mjr piech. Józef Ratajczak „Karolczak” (AMS).

płk Franciszek Trojanowski „Trojańczyk” (FGEZ).

p.o. kpt./ppłk Józef Chyliński „Kamień” (AMS).

płk Rudolf Ostrihansky „Aureliusz” (AMS, kolekcja K. Ciechanowskiego).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

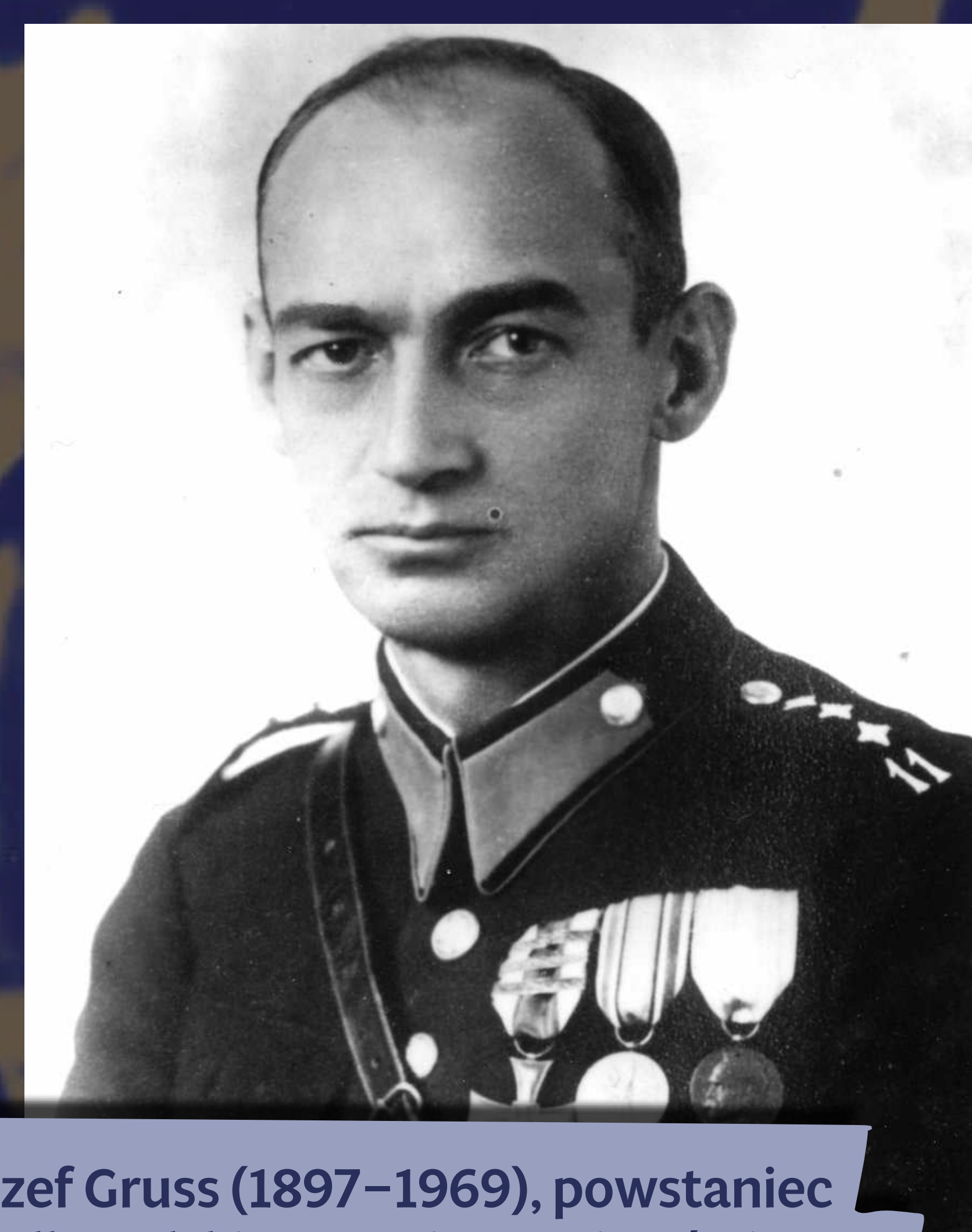
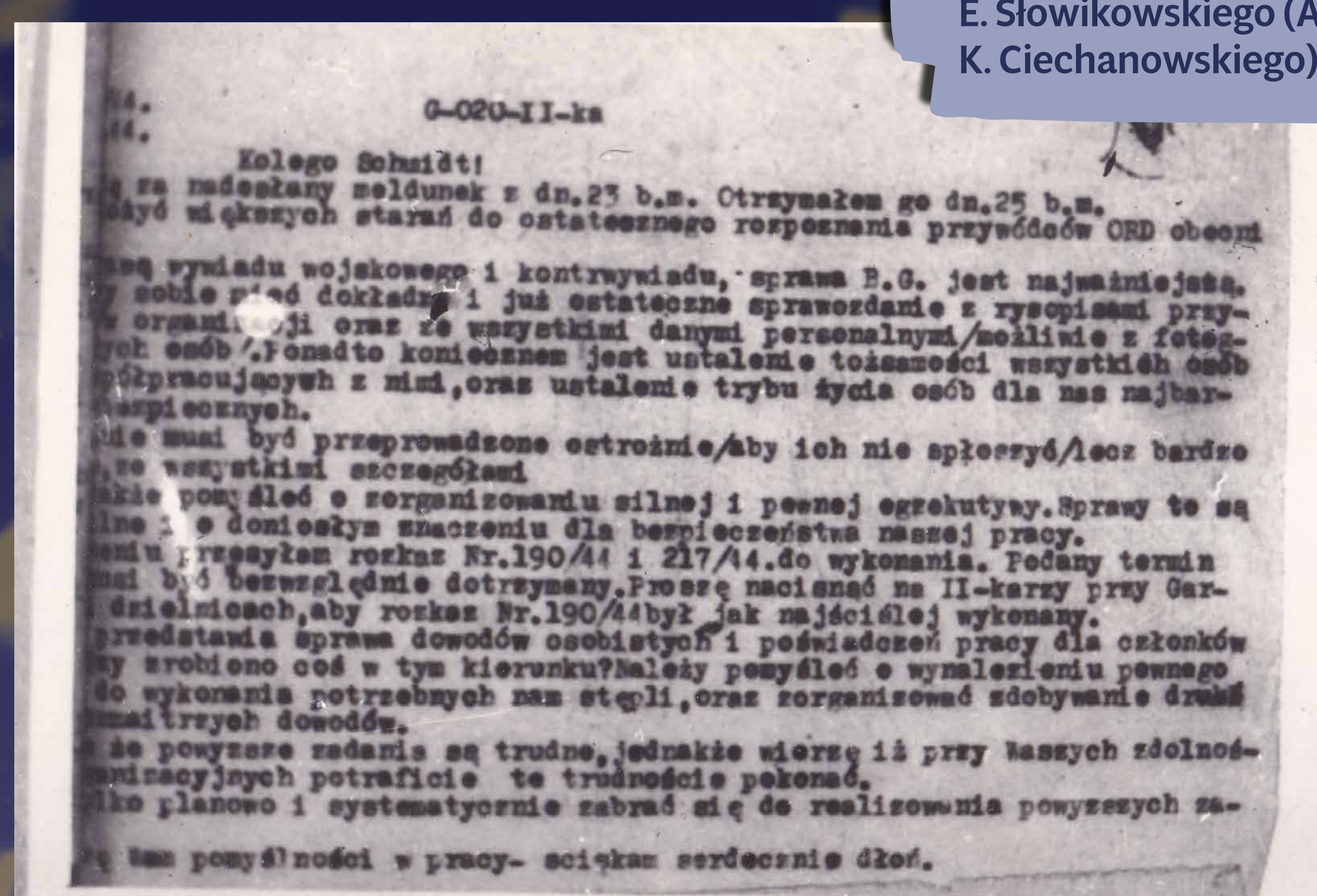

PODZIEMIE WOJSKOWE

Przygotowywanie drzewa do budowy bunkrów i pieczenia chleba, 1944 r. Na zdjęciu: sierż. Wojciech Warmiński „Jeleń” (w środku, bez czapki); Marcjjan Czarnowski „Wrzos”, dowódca oddziału partyzanckiego kryptonim „Młynki” TOW „Gryf Pomorski” (w środku, z siekierą); Jan Ryduchowski „Sosna” (pierwszy od prawej, z siekierą i notesem); Jan Pokój „Jeger” (pierwszy od lewej); Franciszek Jażdżyk „Borówka” (trzeci od lewej, w rogatywce) (FGEZ).

Warunki do prowadzenia szerszej aktywności podziemnej były na okupowanym Pomorzu wyjątkowo trudne. Działania podejmowane przez konspiratorów pociągały za sobą akcje odwetowe na polskiej ludności cywilnej, dotkniętej już brutalnymi prześladowaniami na początku wojny. Mimo to na Pomorzu rozwinęła się działalność wywiadowcza z ukierunkowaniem na sprawy morskie, prowadzona przede wszystkim przez ZWZ-AK. Ważną rolę odgrywały też sabotaż i dywersja. Przeprowadzano akcje wykolejania pociągów, wysadzania młynów, a także uszkodzenia jednostek Kriegsmarine w gdyńskim porcie.

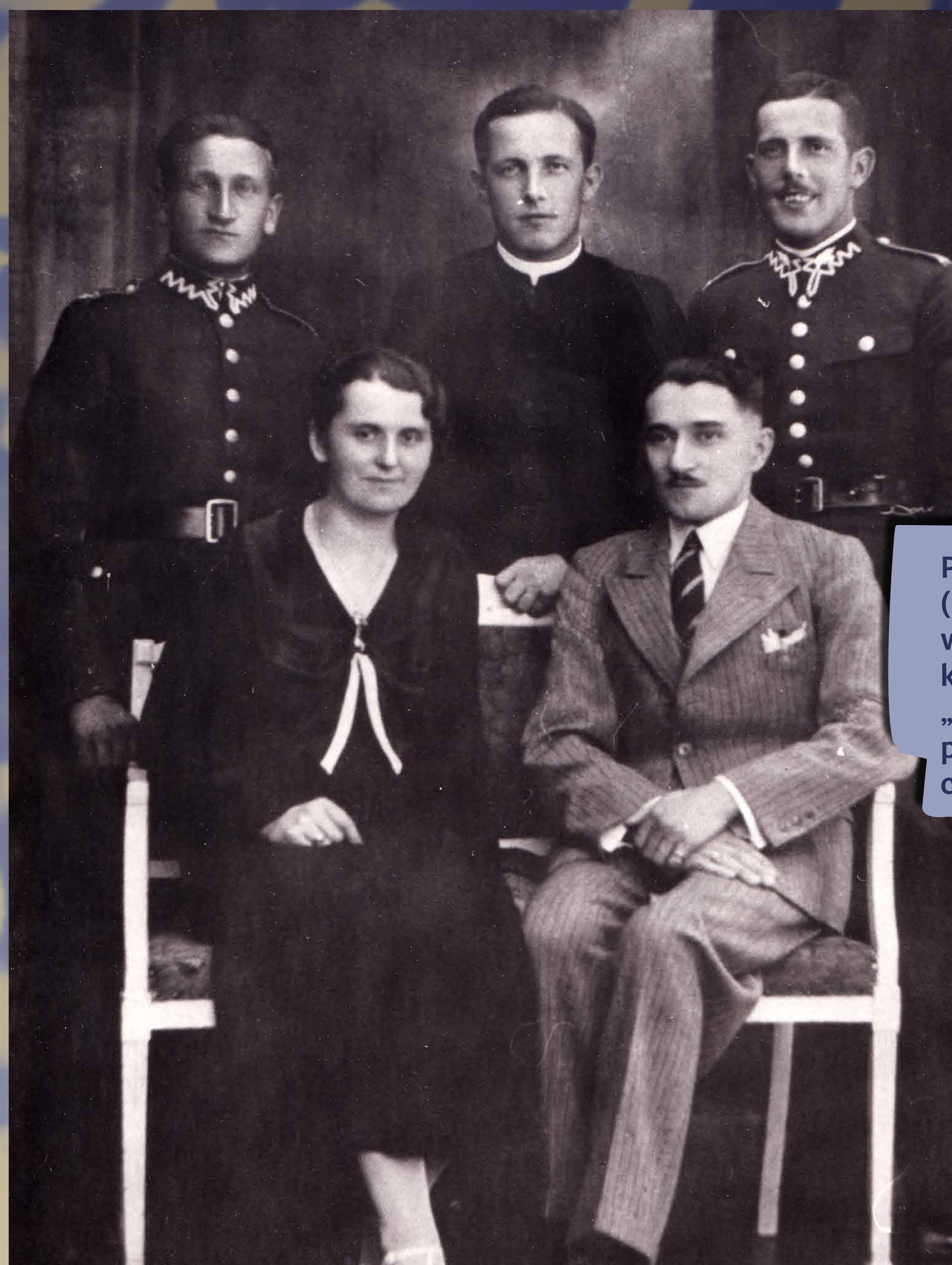
Fotokopia rozkazu Komendy Okręgu Pomorze AK o inwigilacji E. Słowikowskiego (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego).

Józef Gruss (1897–1969), powstaniec wielkopolski, w czasie II wojny światowej szef wywiadu Okręgu Pomorze ZWZ-AK (domena publiczna).

Struktury Polskiego Państwa Podziemnego na Pomorzu nigdy nie osiągnęły takich rozmiarów jak w Generalnym Gubernatorstwie. Duży odsetek ludności niemieckiej i niekorzystny teren (liczne drogi i przesieki), łatwy do penetracji ze strony okupanta, ograniczały rozwój polskiego podziemia. Trzy największe oddziały partyzanckie AK („Świerki”, „Jedliny” i „Szyszki”) powstały dopiero w 1944 r. w Borach Tucholskich. Wcześniej działania partyzanckie na większą skalę prowadzili członkowie TOW „Gryf Pomorski”.

Pierwszy z prawej stoi Alojzy Bruski (1914–1946), dowódca jednego z największych zgrupowań partyzanckich na Pomorzu pod kryptonimem „Bory-Cisy 100”. Zdjęcie wykonane przed wybuchem wojny (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

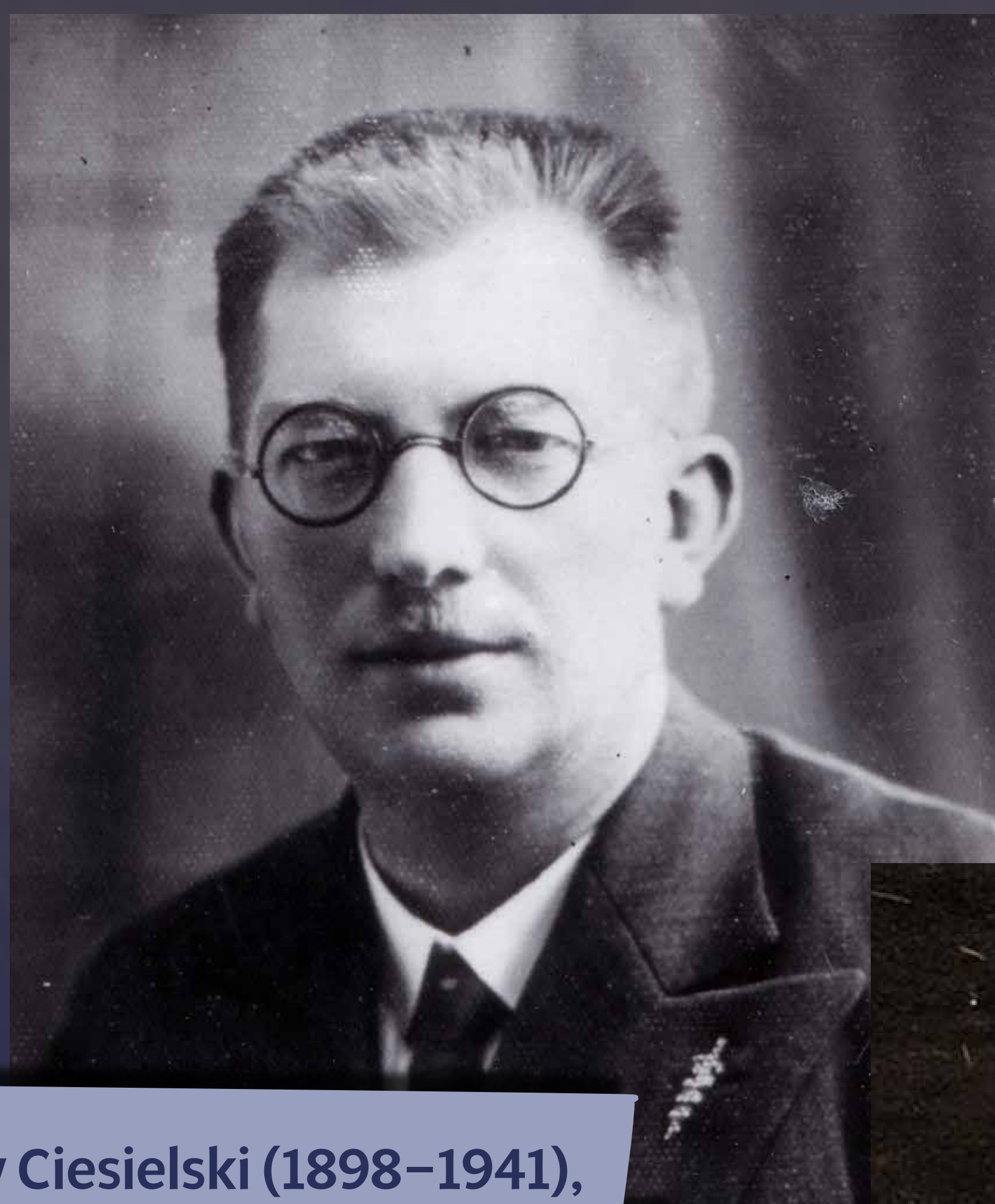
Oddział w Gdańsku

PODZIEMIE CYWILNE

W środku Antoni Antczak (1890–1952), delegat okręgowy Rządu RP na Pomorze w latach 1941–1944 (AMS, Kolekcja K. Ciechanowskiego).

Wacław Ciesielski (1898–1941), działacz regionalnych organizacji konspiracyjnych, pierwszy kierownik Delegatury Rządu RP na Pomorze (AMS, Kolekcja K. Ciechanowskiego).

Adolf Bniński (1884–1942), główny delegat Rządu RP na ziemie wcielone do III Rzeszy (domena publiczna).

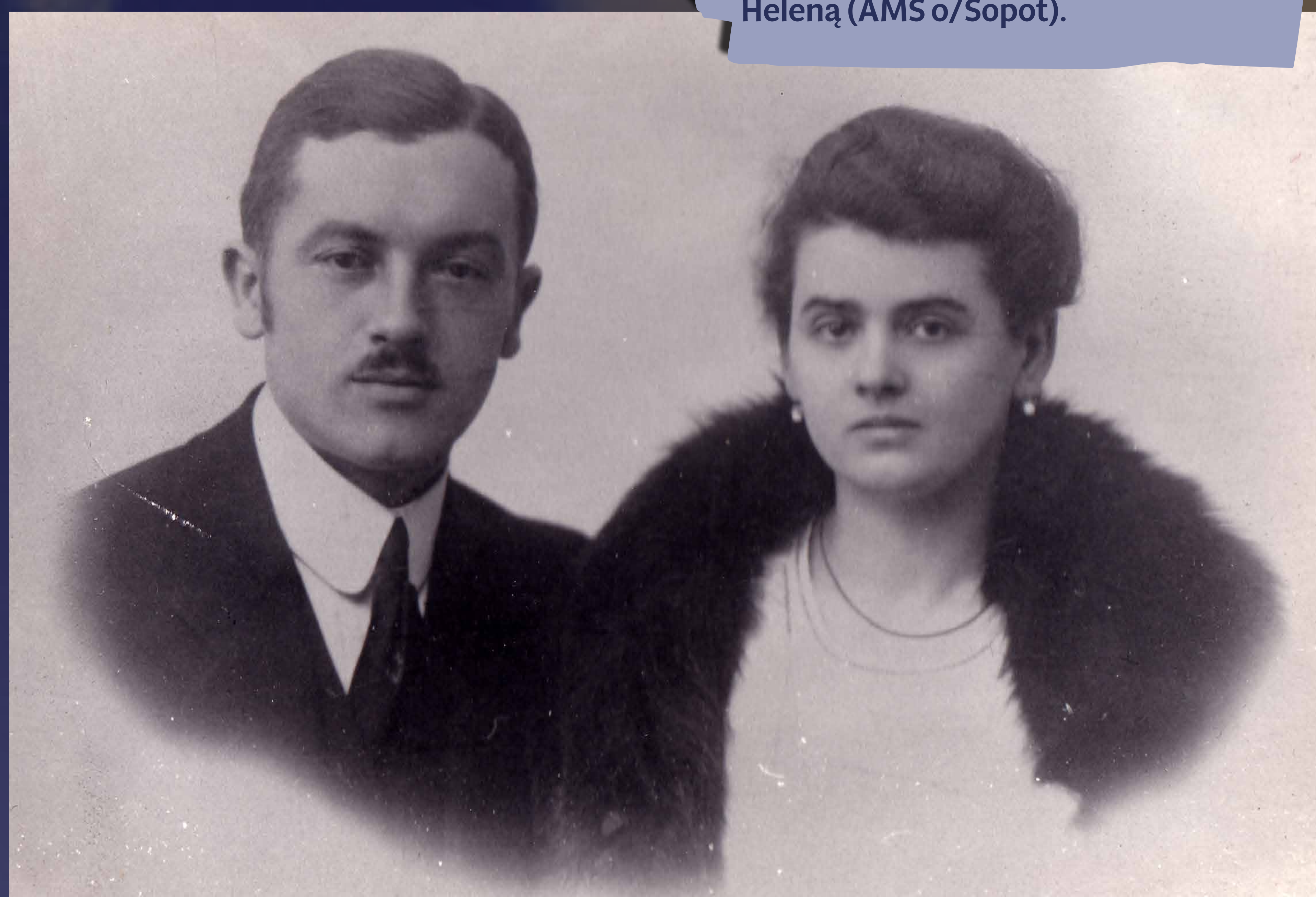
STANOWISKA KIEROWNICZE W OKRĘGOWEJ DELEGATURZE RZĄDU RP NA POMORZE:

- ◆ delegat okręgowy: Antoni Antczak „Adamski”, „Dyrektor”
- ◆ zastępca delegata: Bernard Ciszewski, Ignacy Wujek

NACZELNICY WYDZIAŁÓW I ICH ZASTĘPCY:

- ◆ Wydział Administracyjny: Ignacy Wujek, Franciszek Rochowiak „Zaklicki”
- ◆ Wydział Bezpieczeństwa: Bolesław Lipski „Bartel”, Feliks Antczak
- ◆ Wydział Samorządowy: Fryderyk Dzikowski
- ◆ Wydział Oświecenia Publicznego: Zbigniew Sulczyński, Feliks Kotewicz
- ◆ Wydział Propagandy i Prasy: Dionizy Wesolek, Mieczysław Bagiński
- ◆ Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia: Zdzisław Dandelski
- ◆ Wydział Rolnictwa: Stanisław Ossowski, Józef Sępołowicz
- ◆ Wydział Techniczny: Kazimierz Lewandowski

Bolesław Lipski, szef Wydziału Bezpieczeństwa z Pomorskiej Delegatury Rządu na Kraj. Na zdjęciu z żoną Heleną (AMS o/Sopot).

Organizacja pionu cywilnego Polskiego Państwa Podziemnego napotykała wiele problemów. Pierwszej próby budowy struktur podjął się Wacław Ciesielski, aresztowany przez Niemców w wyniku dekonspiracji w listopadzie 1940 r. Na rozkaz głównego delegata Rządu RP na ziemie wcielone do III Rzeszy jego działania kontynuował od 1941 r. Antoni Antczak. W 1942 r. powstał Wydział Bezpieczeństwa pod kierownictwem Bolesława Lipskiego. Dynamiczny rozwój struktur cywilnych nastąpił w 1943 r. za sprawą Franciszka Rochowiaka, który rozbudował tzw. obwody w terenie. Koncentrowano się głównie na przepływie informacji z Warszawy oraz przekazywaniu środków pomocowych dla rodzin. W 1944 r. wielu działaczy podziemia cywilnego zostało aresztowanych przez Niemców. Ostateczny koniec jego działań nastąpił w maju 1945 r., kiedy pozostający na wolności konspiratorzy, z Bolesławem Lipskim na czele, zostali aresztowani przez Urząd Bezpieczeństwa.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

BIURO INFORMACJI I PROPAGANDY!

DEUTSCHLAND

KAPUT!

DEUTSCHLAND

KAPUT!

DEUTSCHLAND

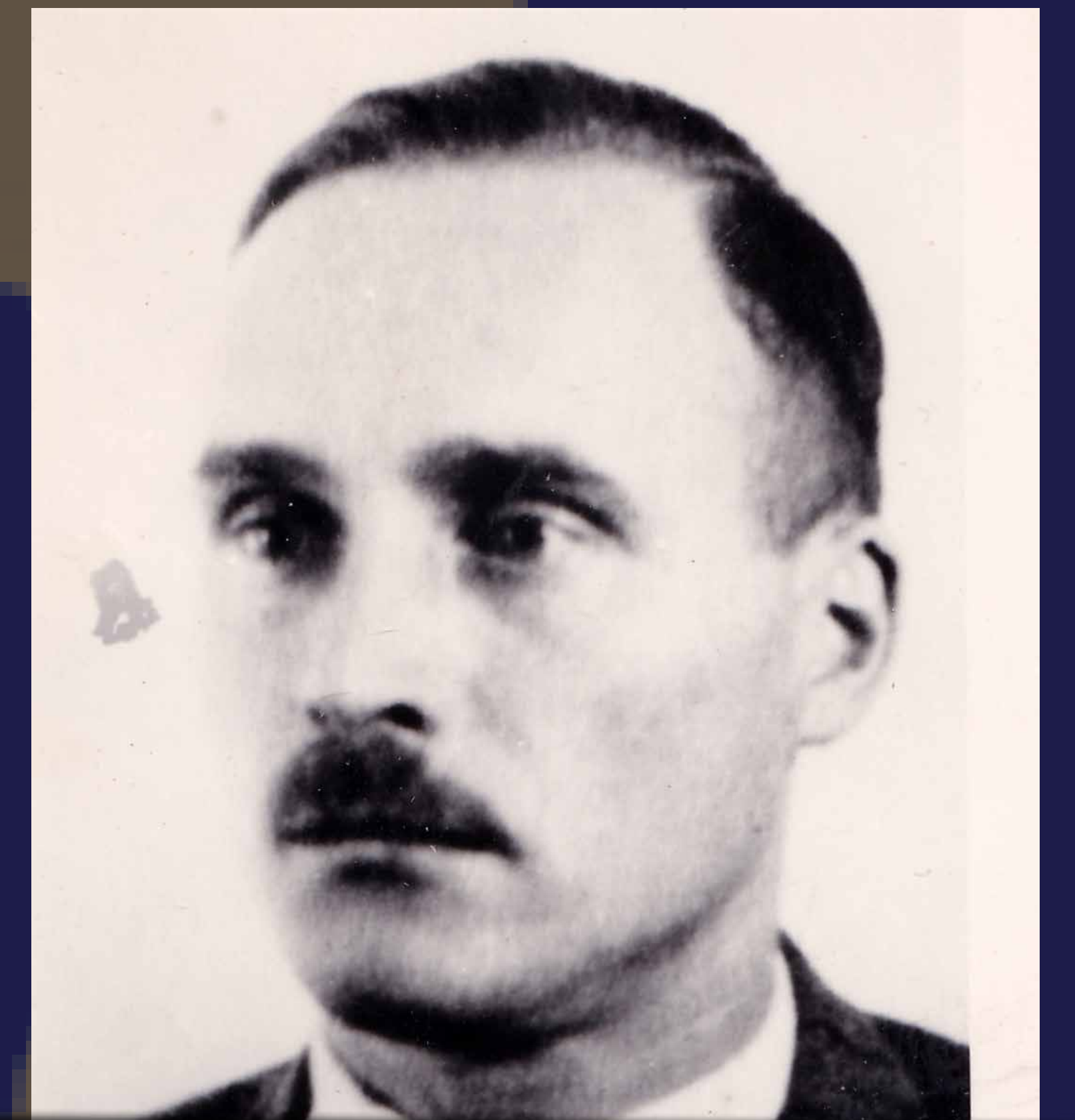
KAPUT!

Jedną z ulotek powstałych w ramach akcji „N” (działań propagandowych prowadzonych wśród Niemców), stanowiącej psychologiczny element walki z okupantem. Na Pomorzu akcją kierował dr Marian Górski „Norbert” (domena publiczna).

Pracę propagandową w Okręgu Pomorze prowadzono według wytycznych Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej ZWZ-AK, ograniczając ją jedynie do kanałów konspiracyjnych. Główne działania skupiały się wokół prasy konspiracyjnej. Drugą ważną formą działalności pomorskiego Biura Informacji i Propagandy było kolportowanie pism dostarczanych z Generalnego Gubernatorstwa. W kolportażu ważną rolę odgrywali kolejarze. „Biuletyn Informacyjny” docierał na Pomorze co najmniej od 1942 r. (być może już w 1940 r.).

Kazimierz Kozianowski (1908–1995), kolejarz, kolporter „Polski Podziemnej” na trasie Nasielsk–Sierpc–Toruń (FGEZ).

dr Marian Górski „Norbert”, szef pomorskiej struktury Biura Informacji i Propagandy AK (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego).

PISMA UKAZUJĄCE SIĘ NA TERENIE

OKRĘGU POMORZE AK:

„STRAŻNICA BAŁTYKU”

„GŁOS PRAWDY”

„ŚWIT”

„BIULETYN INFORMACYJNY”

„POMORZANIN”

„POLSKA PODZIEMNA”

„NASZA WARTA”

„ISKRA WOLNOŚCI”

„GŁOS SERCA POLSKIEGO”

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

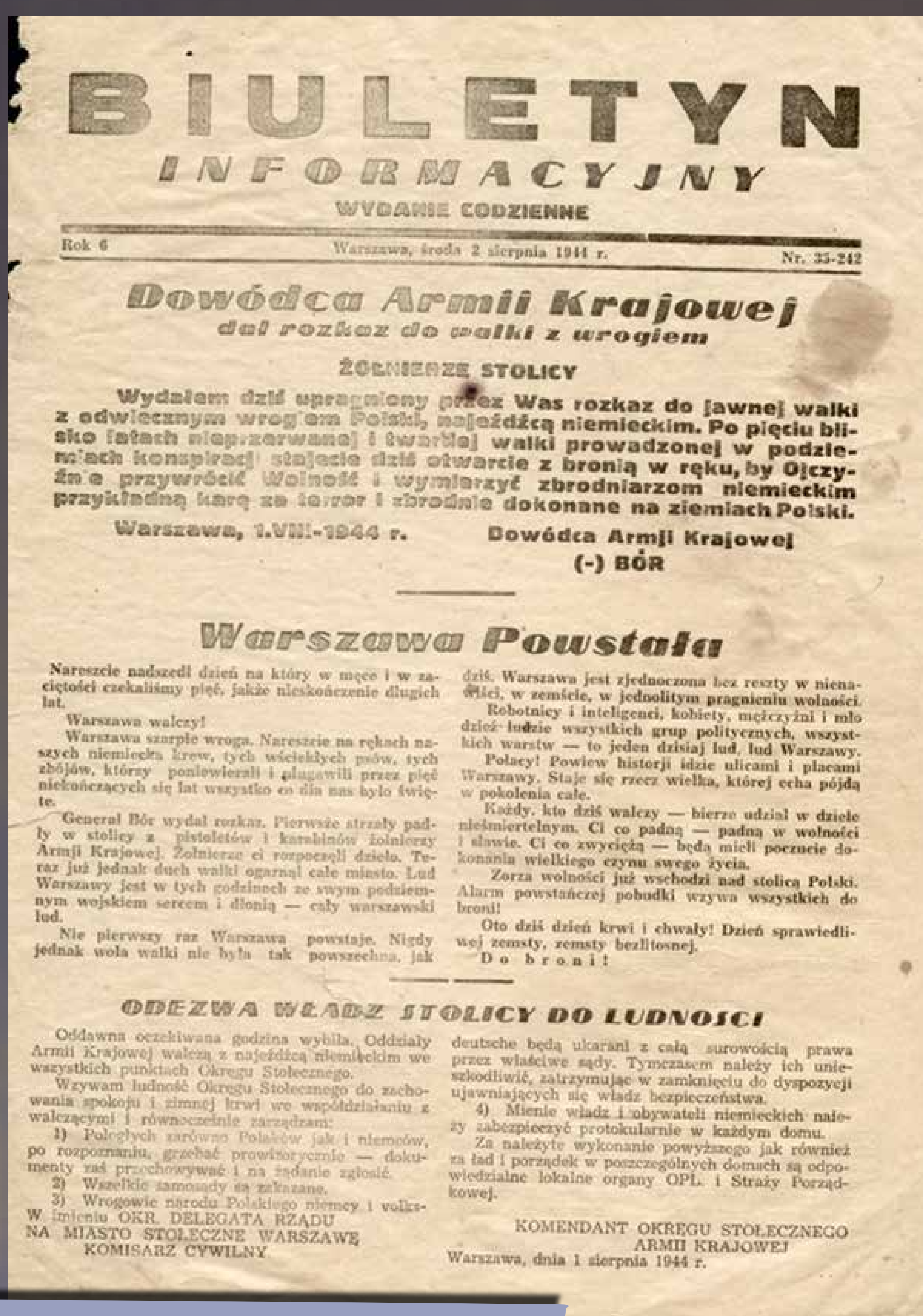
Oddział w Gdańsku

AKCJA „BURZA”

Pierwszy z lewej Joachim Joachimczyk, komendant wojenny Tajnego Hufca Harcerzy (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego).

„Biuletyn Informacyjny” z 2 sierpnia 1944 r. z rozkazem dowódcy AK gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, wzywającym do rozpoczęcia powstania w Warszawie (AIPN).

Już w 1942 r. w raporcie operacyjnym nr 154, sporządzonym przez dowódcę AK i komendanta Sił Zbrojnych w Kraju gen. Stefana Roweckiego „Grota” i dotyczącym powstania powszechnego, Pomorze zostało wymienione jako ważny teren działań wojennych. Przygotowania do wystąpienia zbrojnego w ramach akcji „Burza” w Komendzie Okręgu Pomorze rozpoczęły się w drugiej połowie 1943 r. Szczegółowe rozkazy wydał komendant okręgu mjr Franciszek Trojanowski. Dotyczyły one zajęcia głównych węzłów kolejowych, mostów na Wiśle oraz zdobycia Gdyni, gdzie znajdowała się baza Kriegsmarine. Założenia te nie uwzględniały jednak trudnej rzeczywistości okupacyjnej Pomorza, dlatego nie zostały zrealizowane. Zgodnie z rozkazami władz okręgu w lipcu 1944 r. nasłuchiowano Sekcji Polskiej BBC, skąd miał zostać przesłany rozkaz do walki. Ostatecznie na Pomorzu nie podjęto działań w ramach akcji „Burza”.

Obóz koncentracyjny KL Stutthof. W czasie powstania warszawskiego przewożono tutaj mieszkańców stolicy (AMS).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

AKCJA B-1 I B-2

Zniszczony pancernik „Schleswig-Holstein” stojący przy nabrzeżu w porcie w Gdyni, kwiecień 1945 r. (APG).

AKCJA B-1

Działania w ramach akcji polegały na wykradzeniu przez członków Tajnego Hufca Harcerzy planów rozmieszczenia bazy niemieckiej Marynarki Wojennej Kriegsmarine w Gdyni i przekazaniu ich aliantom zachodnim. Dzięki planom 18 grudnia 1944 r. angielskie bombowce dokonały precyzyjnego ataku, bombardując port i bazę, nie niszcząc przy tym miasta. W trakcie tej akcji poważnie uszkodzono jeden z symboli II wojny światowej, niemiecki pancernik „Schleswig-Holstein”.

W ostatnim okresie II wojny światowej Tajny Hufiec Harcerzy w Gdyni, jako część pionu cywilnego Państwa Podziemnego, wstąpił się działaniami znanymi jako Akcja B-1 i Akcja B-2.

AKCJA B-2

W ostatnich miesiącach II wojny światowej grupa gdyńskich harcerzy pod dowództwem oficerów polskiego wywiadu gromadziła informacje o niemieckich planach umocnień w Gdyni. Szczegółowe dane zostały naniesione na mapę miasta i przekazane za linię frontu wojskom sowieckim w marcu 1945 r. Dzięki akcji Gdynia została szybciej oswobodzona od Niemców i uniknęła większych zniszczeń, które w tym czasie stały się udziałem Gdańska.

Grupa Tajnego Hufca Harcerzy w Gdyni. Zdjęcie z lat okupacji (AMS Kolekcja K. Ciechanowskiego)

Mieczysława Oleszakówna (Pobłocka), członkini Tajnego Hufca Harcerzy, która w ramach akcji B-2 w marcu 1945 r. dostarczyła wojskom sowieckim plany niemieckich umocnień w Gdyni (MMG).

Budynek Kapitanatu Portu przed rozbiorką (czerwiec 1945 r.) (APG).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

W OBLICZU NOWEJ OKUPACJI

„Ta ciemność jest tylko przepowiednią słońca” — J. Słowacki.

BIULETYN informacyjny

Rok VII.

19 stycznia 1945 r.

Nr. 3 (317)

Ostatni Rozkaz Dzienny Dowódcy Armii Krajowej

ZOŁNIERZE SIŁ ZBROJNYCH KRAJU!

Postępująca szybko ofensywa sowiecka doprowadzić może do zajęcia w krótkim czasie całej Polski przez Armię Czerwoną. Nie jest to jednak zwycięstwo słusznej sprawy, o którą walczyliśmy od roku 1939. W istocie bowiem — mimo stwarzanych pozorów wolności — oznacza to zamianę jednej okupacji na drugą, przeprowadzaną pod przykrywką Tymczasowego Rządu Lubelskiego, bezwolnego narzędzia w rękach rosyjskich.

Zołnierze! Od 1 września 1939 r. Naród Polski prowadzi ciężką i ofiarną walkę o Jedyną Sprawę, dla której warto żyć i umierać: o swą wolność i wolność człowieka w niepodległym Państwie.

Wyrażicielem i rzecznikiem Narodu i tej idei jest jedyny i legalny Rząd Polski w Londynie, który walczy bez przerwy i walczyć będzie nadal o nasze słuszne prawa.

Polska, według rosyjskiej recepty, nie jest tą Polską, o którą bijemy się szósty rok z Niemcami, dla której popłynęło morze krwi polskiej i przecierpiano ogrom męki i zniszczenie Kraju. Walki z Sowietami nie chcemy prowadzić, ale nigdy nie zgodzimy się na inne życie, jak tylko w całkowicie suwerennym, niepodległym i sprawiedliwie urządzonym społeczeństwie Państwie Polskim.

Obecne zwycięstwo sowieckie nie kończy wojny. Nie wolno nam ani na chwilę tracić wiary, że wojna ta skończyć się może jedynie zwycięstwem słusznej Sprawy, tryumfem dobra nad złem, wolności nad niewolnictwem.

Zołnierze Armii Krajowej!

Daję Wam ostatni rozkaz. Dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości Państwa i ochrony ludności polskiej przed zagładą. Starajcie się być przewodnikami Narodu i realizatorami niepodległego Państwa Polskiego. W tym działaniu każdy z Was musi być dla siebie dowódcą. W przekonaniu, że rozkaz ten spełnicie, że zostaniecie na zawsze wierni tylko Polsce oraz by Wam ułatwić dalszą pracę — z upoważnienia Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zwalniam Was z przysięgi i rozwiązuję szeregi-AK.

W imieniu służby dziękuję Wam za dotychczasową ofiarną pracę.

Wierzę głęboko, że zwycięży nasza Święta Sprawa, że spotkamy się w prawdziwie wolnej i demokratycznej Polsce.

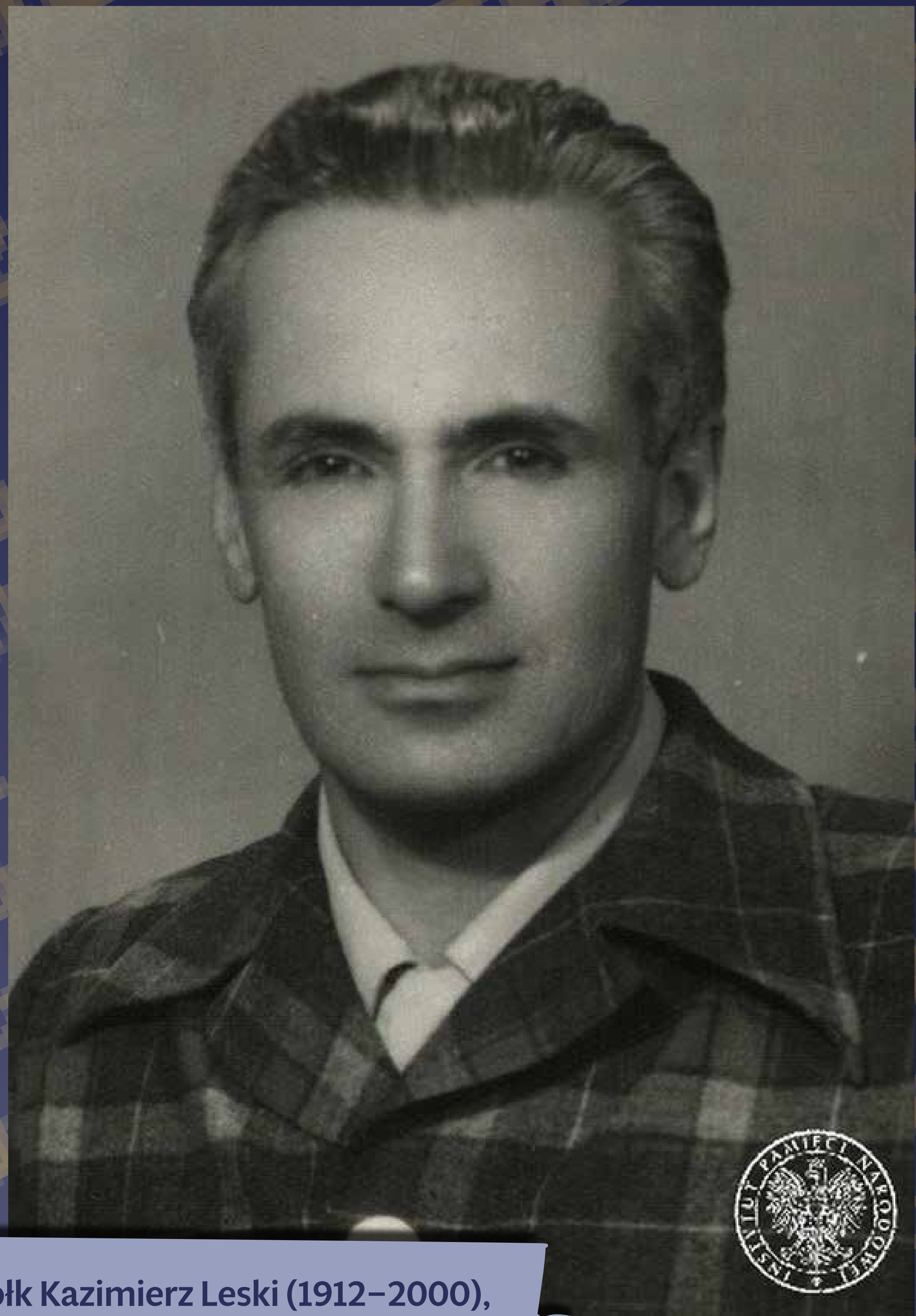
Niech żyje Wolna, Niepodległa, Sprawiedliwa Polska.

Dowódca Sił Zbrojnych w Kraju

(—) Niedźwiadek

Gen. Bryg.

Rozkaz komendanta głównego AK gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka” z 19 stycznia 1945 r. rozwiązujący Armię Krajową (AIPN).

plk Kazimierz Leski (1912–2000), żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego, szef Sztabu Obszaru Zachodniego Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj (AIPN).

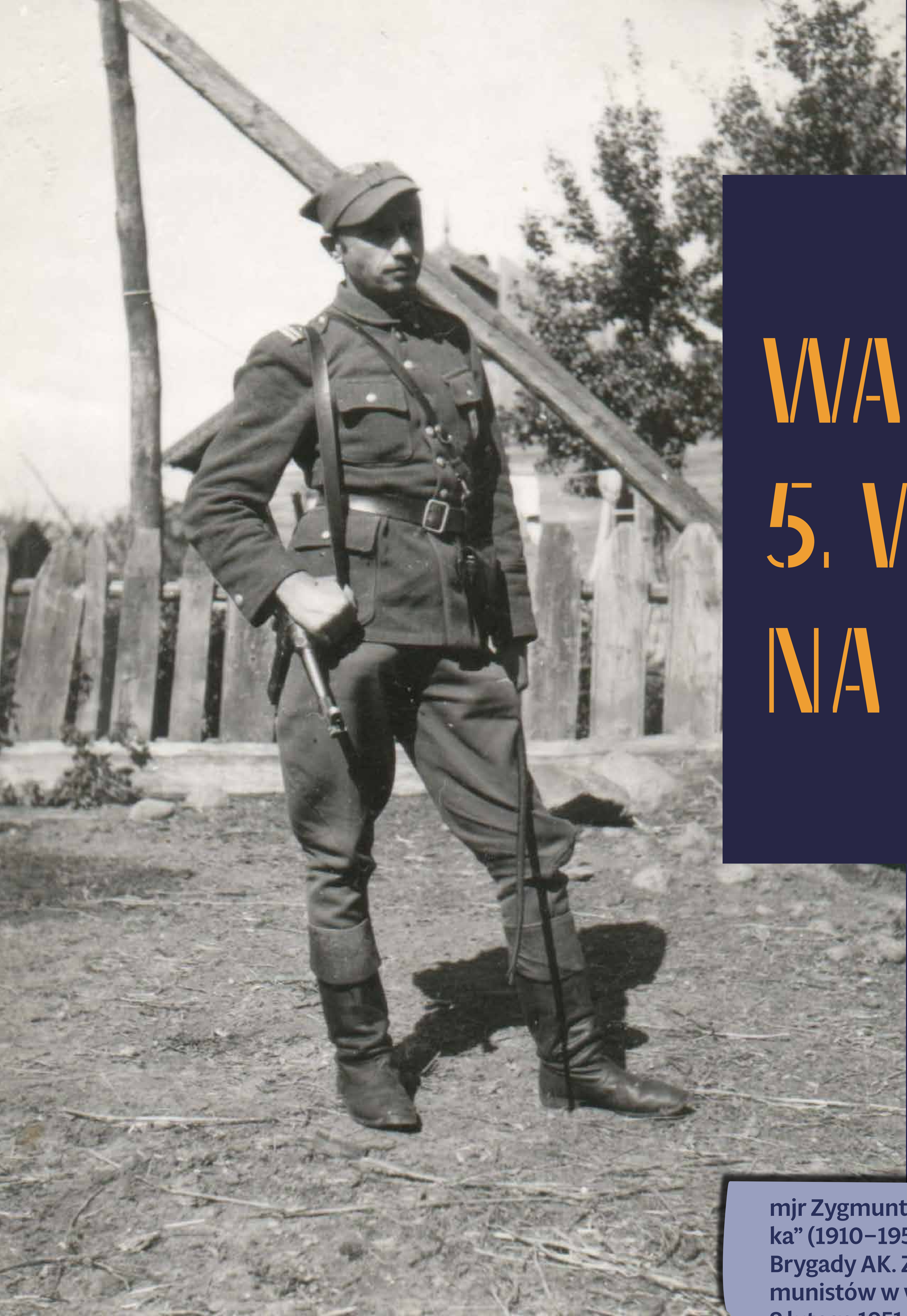
Po upadku powstania warszawskiego konspiratorzy pomorscy nie zaprzestali działalności. Choć warunki pracy w terenie były bardzo trudne, Okręg Pomorze wysyłał meldunki wywiadowcze do Komendy Głównej AK. W końcu grudnia 1944 r. szef Sztabu Okręgu Pomorze kpt. Chyliński wydał rozkaz odwołujący akcję „Burza” na Pomorzu. 19 stycznia 1945 r. Armia Krajowa została rozwiązana. Na Pomorze decyzja ta dotarła za pośrednictwem płk. Kazimierza Leskiego. Mimo rozwiązania AK działalność konspiracyjną na Pomorzu kontynuowano do momentu wkroczenia na te tereny wojsk sowieckich. Część oficerów i żołnierzy podjęła dalszą walkę, tym razem z okupantem sowieckim. Rozpoczęto tworzenie struktur organizacji antysowieckiej „NIE”. Powołano także dwa okręgi Delegatury Sił Zbrojnych: Pomorski (Bydgoski) i Morski (Gdański), przeprowadzające akcje propagandowe i wykonujące zadania wywiadowcze.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

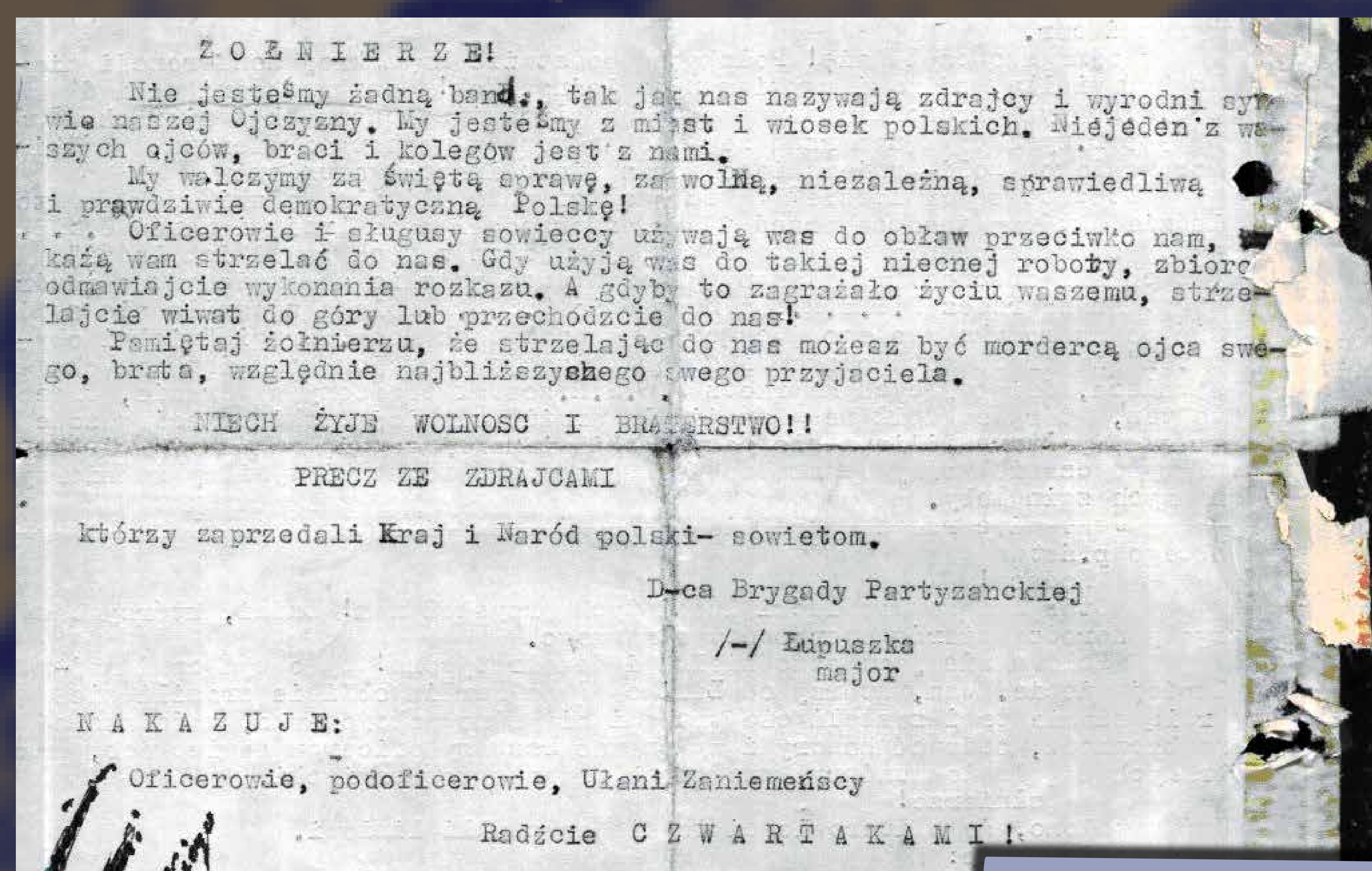

WALKA TRWA. 5. WILEŃSKA BRYGADA AK NA POMORZU

mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” (1910–1951), dowódca 5. Wileńskiej Brygady AK. Zamordowany przez komunistów w więzieniu na Mokotowie 8 lutego 1951 r. (AIPN).

Pod koniec września 1945 r. z Białostoczczyzny na Pomorze przybyli wileńscy partyzanci z 5. Wileńskiej Brygady AK wraz z dowódcą mjr. Zygmuntem Szendzielarzem „Łupaszka” z zamiarem kontynuowania walki. Wybór terenu nie był przypadkowy, w Gdańsku przebywał bowiem ówczesny komendant Okręgu Wileńskiego AK mjr Antoni Olechnowicz. Przed rozpoczęciem działań zbrojnych zorganizowano patrole dywersyjne, pozyskujące fundusze na dalszą działalność konspiracyjną. Drukowano ulotki, w których „Łupaszka” przedstawiał cele walki z komunistycznym reżimem. 14 kwietnia 1946 r. brygada wyruszyła ponownie w pole. Na terenie województwa gdańskiego prowadzono działania zbrojne oraz organizowano akcje porządkowe mające na celu ochronę miejscowej ludności przed bezprawiem nowej władzy. Żołnierzy „Łupaszki” cechowała skuteczność i szybkie działania. Dla władz komunistycznych na Pomorzu stali się wrogiem, którego należało jak najszybciej zlikwidować.

Ulotka kolportowana na Pomorzu przez członków 5. Wileńskiej Brygady AK (AIPN).

Żołnierze 5. Wileńskiej Brygady AK w Sopocie w lutym 1946 r. (AIPN).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

KONSPIRACJA POMORSKA W LICZBACH

STAN LICZBOWY OKRĘGU POMORZE AK

(na podstawie meldunku komendanta głównego AK nr 220):

- ◆ 56 plutonów pełnych
- ◆ 181 plutonów szkieletowych
- ◆ 29 obwodów (10 inspektoratów)

W sztabie służyło 10 oficerów i 5 podoficerów, a w oddziałach liniowych 49 oficerów, 4 podchorążych i 224 podoficerów.

STAN LICZBOWY OKRĘGU POMORZE

W OKRESIE 1 WRZEŚNIA 1943–29 LUTEGO 1944

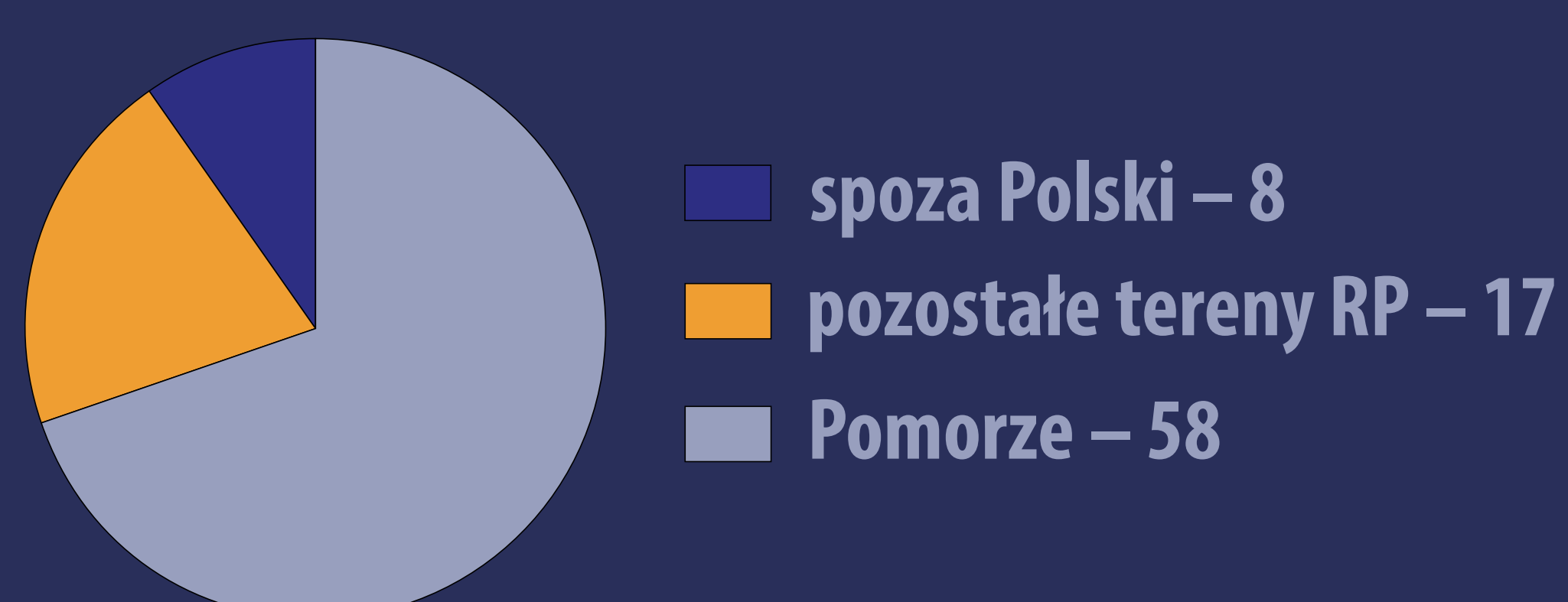
(na podstawie meldunku komendanta głównego AK nr 240):

- ◆ 56 plutonów pełnych
- ◆ 181 plutonów szkieletowych
- ◆ 26 obwodów (10 inspektoratów)

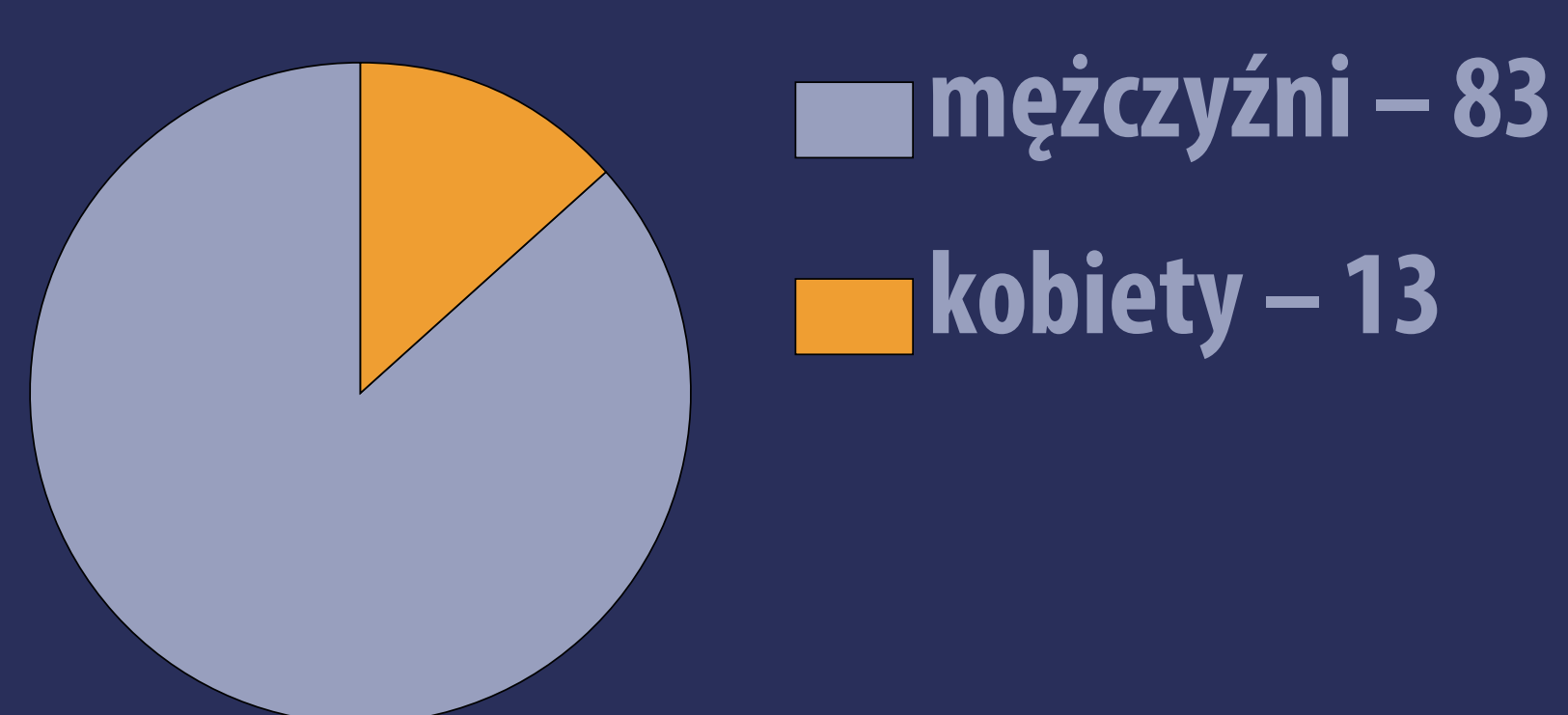
W sztabie służyło 9 oficerów i 6 podchorążych, w oddziałach liniowych 49 oficerów, 4 podchorążych i 224 podoficerów.

DANE DOTYCZĄCE POMORSKICH KONSPIRATORÓW NA PRZYKŁADZIE TRZYSTU OSÓB DZIAŁAJĄCYCH W STRUKTURACH POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO NA POMORZU (OPRAC. GRZEGORZ GÓRSKI)

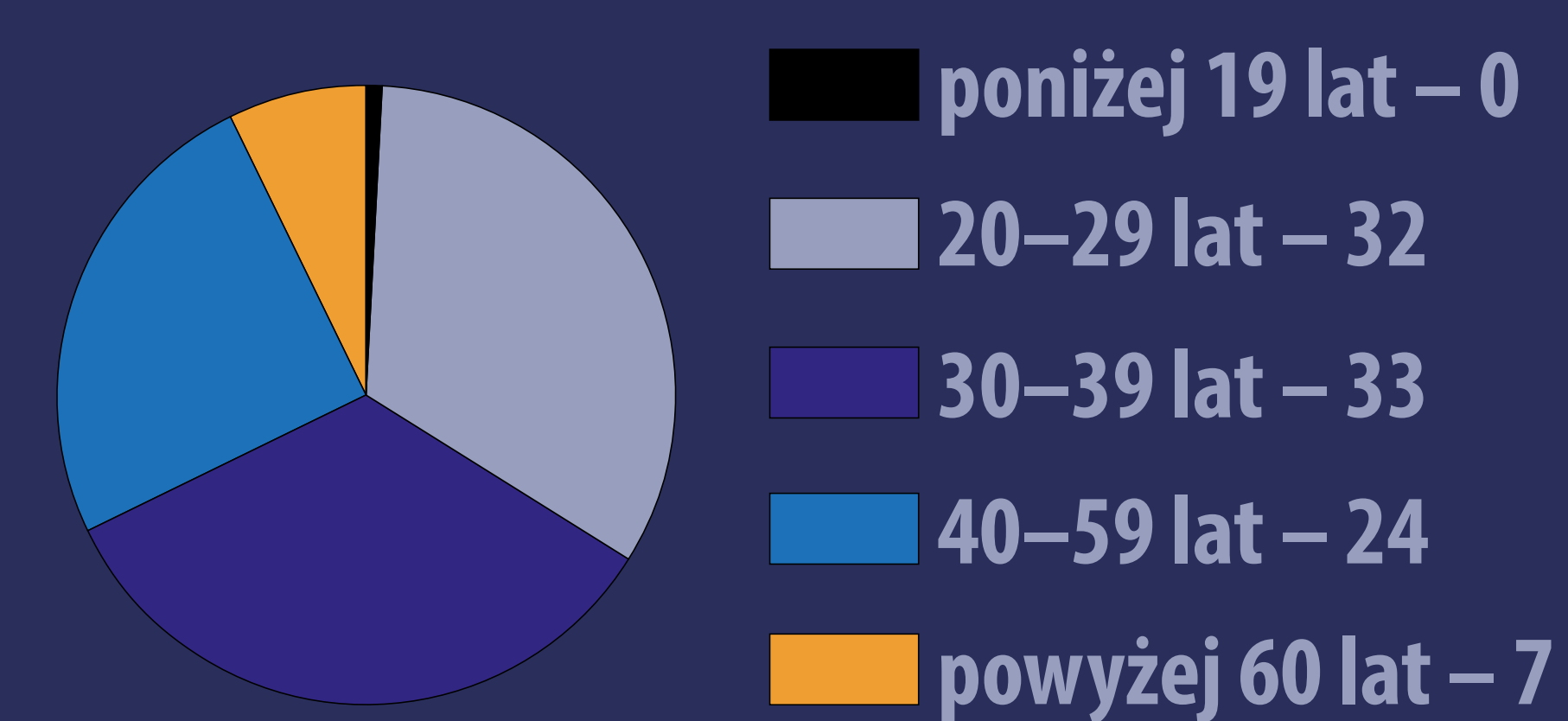
MIEJSCE POCHODZENIA KADRY KIEROWNICZEJ:

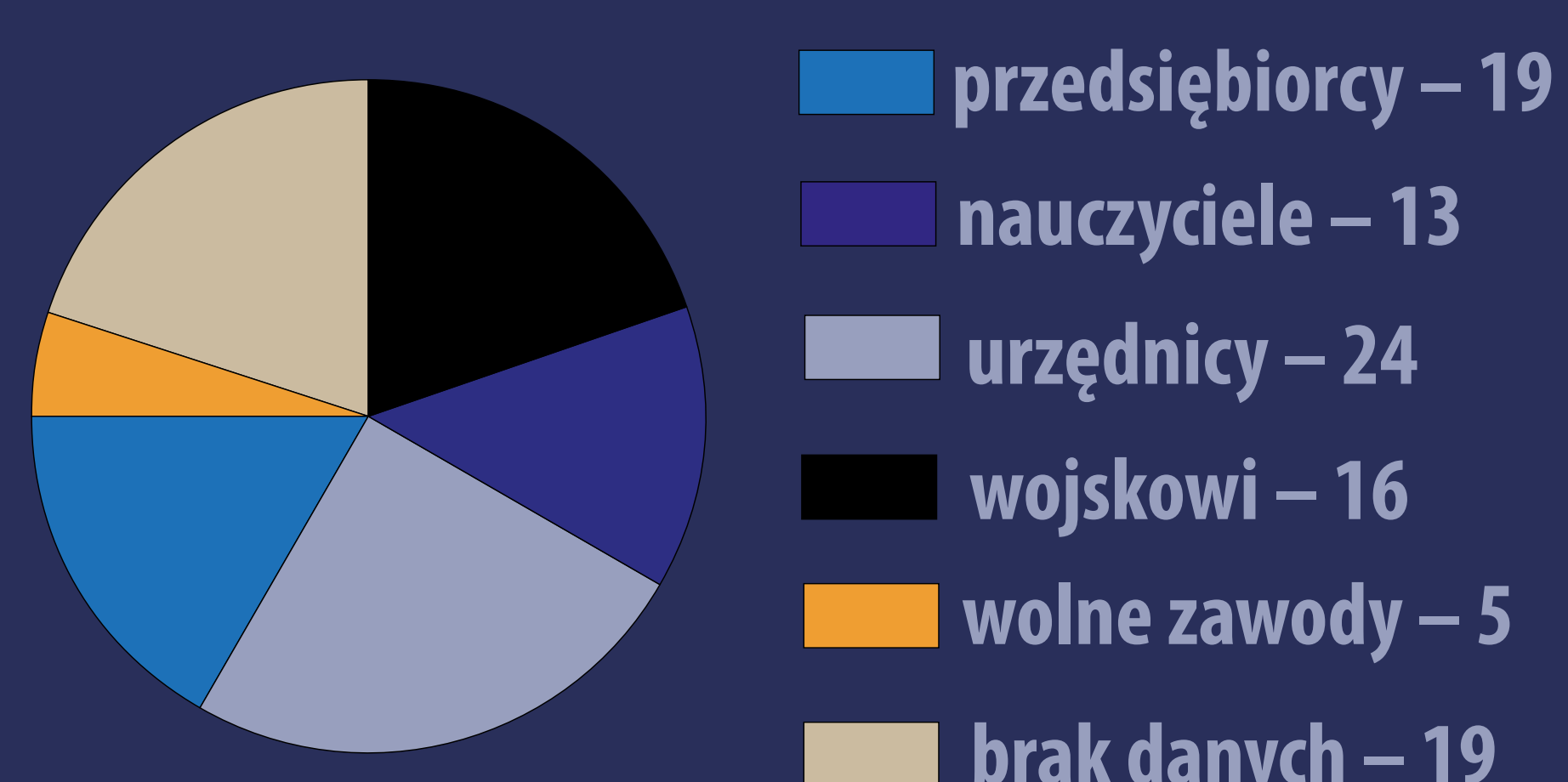
PŁEĆ:

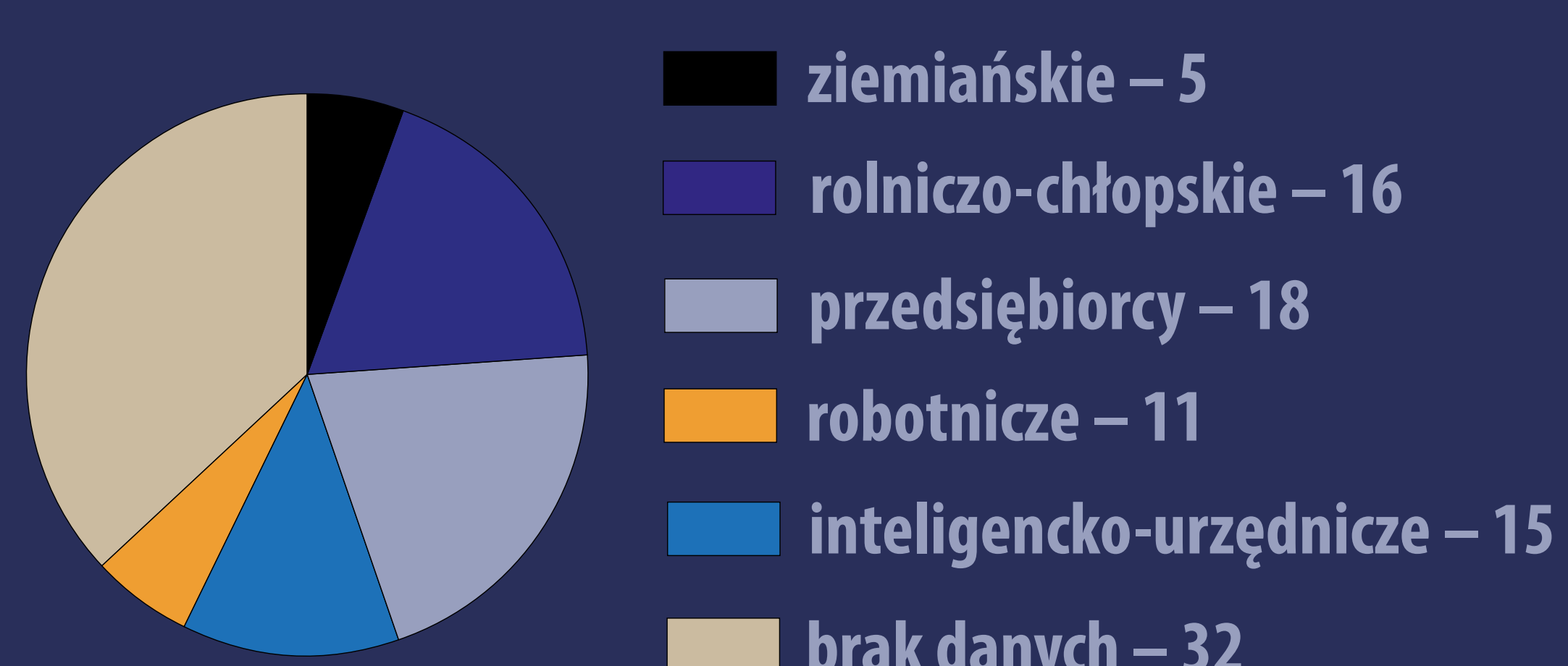
WIEK W MOMENCIE WYBUCHU WOJNY:

GRUPY ZAWODOWE:

POCHODZENIE SPOŁECZNE:

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

GLORIA VICTIS

Testament Polski Walczącej.

Składają się nań następujące postulaty:

1. Opuszczenie terytorium Polski przez wojska sowieckie oraz przez rosyjską policję polityczną.
  2. Zaprzestanie prześladowań politycznych, którego dowodem będzie:
    - a) zwolnienie skazanych i uwięzionych w procesie moskiewskim,
    - b) amnestia dla więźniów politycznych oraz dla wszystkich żołnierzy A. K. i dla tzw. „oddziałów leśnych”,
    - c) powrót Polaków wywiezionych w głąb Rosji i likwidacja obozów koncentracyjnych, przypominających smutnej pamięci metody totalizmu hitlerowskiego,
    - d) zniesienie systemu policyjnego, znajdującego wyraz w istnieniu tzw. Min. Bezpieczeństwa.
  3. Zjednoczenie i uniezależnienie Armii Polskiej przez:
    - a) spolszczenie korpusu oficerskiego w Armii gen. Rola-Zymierskiego,
    - b) honorowy powrót z bronią wojsk polskich z zagranicy,
    - c) połączenie w jedną całość i na równych prawach Armii z zagranicy oraz b. Armii Krajowej z Armią gen. Zymierskiego.
  4. Zaprzestanie dewastacji gospodarczej kraju przez władze okupacyjne.
  5. Dopuszczenie wszystkich polskich stronnictw demokratycznych do udziału w wyborach 5-przymiotnikowych.
  6. Zapewnienie niezależności polskiej polityki zagranicznej.
  7. Stworzenie pełnego samorządu terytorialnego, społeczno-gospodarczego i kulturalno-oświatowego.
  8. Uspołecznienie własności wielkokapitałistycznej i zorganizowanie sprawiedliwego podziału dochodu społecznego.
  9. Zapewnienie masom pracującym współkierownictwa i kontroli nad całą gospodarką narodową oraz warunków materialnych, zabezpieczających byt rodzinie i osobisty rozwój kulturalny.
  10. Swoboda walki dla klasy robotniczej o jej prawa w ramach nieskrępowanego ruchu zawodowego.
  11. Sprawiedliwe przeprowadzenie reformy rolnej i kontrola narodu nad akcją osiedleńczą na odzyskanych ziemiach zachodnich i w Prusach wschodnich.
  12. Oparcie powszechnego, demokratycznego nauczania i wychowania na zasadach moralnych i duchowym dorobku cywilizacji zachodniej i naszego kraju.
- Zapowiadając walkę o ten program na jawnej arenie politycznej stronnictwa demokratyczne R.J.N. wyrażają nadzieję, że Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej dążyć będzie do demokratyzacji Polski i do przekreślenia różnic i sporów, dzielących dotąd różne odłamy społeczeństwa polskiego.
- Dopóki dążenie to nie przejawia się w czynach, nie będzie mogło nastąpić trwałe odprężenie w stosunkach wewnętrznych a wielu ludzi Polski Podziemnej będzie musiało się dalej ukrywać, bez żadnych wrogich zamiarów wobec Rządu lecz wyłącznie z obawy o swe życie.
- Ze swej strony Polska Walcząca stwierdza, że nie dąży wcale do spowodowania wojny między demokracjami Zachodu a Związkiem Radzieckim, na której — jak głosi prasa rządowa — „londyńczycy opierali swe rachuby polityczne”.
- Nowa wojna zadłaby tak straszne rany narodowi polskiemu, że pragnieniem wszystkich Polaków jest porozumienie polsko-rosyjskie oraz między Anglią, Ameryką i Rosją na drodze pokojowej. Jeżeli to porozumienie ma być trwałe nie wystarczy przywrócenie zaufania w stosunkach Polski z Rosją. Naród polski jest członkiem wielkiej rodziny narodów środkowo-europejskich a w szczególności zachodnio-słowiańskich, z którymi związany jest przez swe położenie geopolityczne i przeszłość historyczną i pragnie wejść z nimi w najsilniejszą wspólnotę polityczną, gospodarczą i kulturalną.
- Wyrażamy nadzieję, że osiągnięcie porozumienia z Rosją na tych zasadach jest możliwe i że ono jedynie zlikwiduje po wieczne czasy nieprzyjaźń polsko-rosyjską, mającą swe źródło w polityce reakcyjnego caratu, zastępując ją wzajemnym szacunkiem, zaufaniem i przyjaźnią, dla dobra obu narodów, Europy i całej demokratycznej ludzkości.
- RADA JEDNOŚCI NARODOWEJ.

Data 1 lipca 1945.

Testament Polski Walczącej,
ostatni dokument wydany przez
władze Polski Podziemnej (AIPN).

Budynek Komendy Okręgu Morskiego DSZ przy ul. Poznańskiej 24 w Gdańsku, widok współczesny (fot. A. Chomicz).

1 lipca 1945 r., w związku z powstaniem w Polsce pojałtańskiej kontrolowanego przez sowietów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, Polskie Państwo Podziemne zostało rozwiązane. 6 sierpnia zlikwidowano Delegaturę Sił Zbrojnych, której misję kontynuowało Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, funkcjonujące na Pomorzu do maja 1946 r., kiedy zostało rozbite z powodu aresztowań kierownictwa przez władze komunistyczne. Za wierność przysiędze Armii Krajowej i niezgodę na utratę niepodległości skazana została większość członków Komendy Okręgu Pomorze ZWZ-AK z ppłk. Janem Pałubickim i ppłk. Józefem Chylińskim na czele. Za marzenia o wolnej i niepodległej Polsce tysiące Polaków złożyło na Pomorzu ofiarę ze swojego życia. Cześć ich pamięci.

Pomnik Polskiego Państwa Podziemnego w Gdańsku na Targu Rakowym (fot. A. Chomicz).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku